

Ontdek...

...hoe Terschelling
onderdeel werd van de
Duitse luchtoorlog.

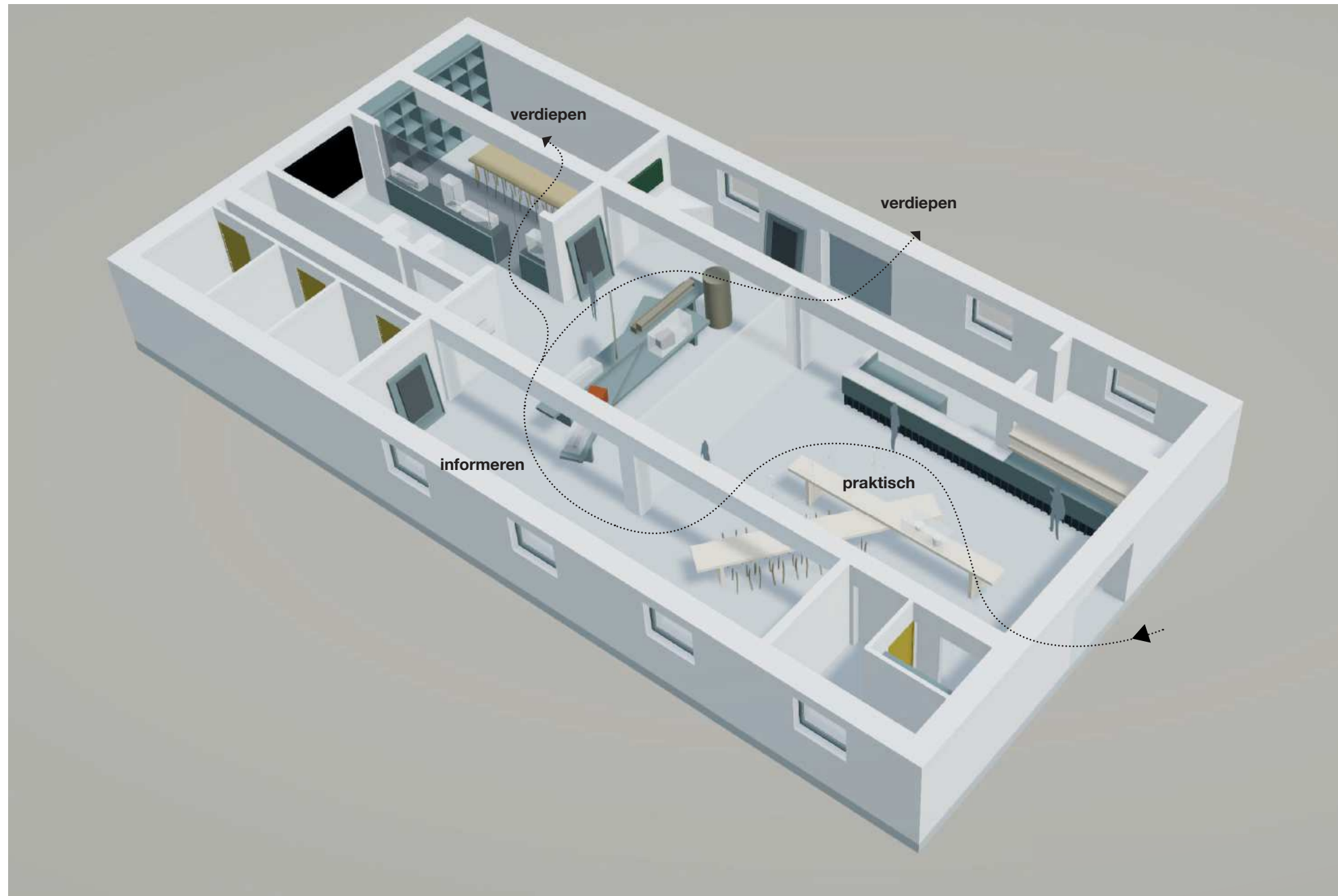
Voorlopig ontwerp

/ Inhoudsopgave /

- 3. Inleiding
- 5. Uitgangspunten ontwerp
- 7. Introductie op verhaallijn Kantinebunker
- 9. Tijdlijn
 - 12. Tijdlijn context
 - 18. Uitgelichte thema's
 - 20. Het plan
 - 23. Mobilisatie
 - 25. Start oorlog
 - 27. Het plan en de werking
 - 30. Bunkerbouw
 - 32. Slachtoffers
 - 34. Leven in oorlogstijd
 - 37. De bevrijding
 - 38. Vrijwilligers
 - 39. De kantine
 - 40. Verklarende woordenlijst
- 41. Routing
- 42. Technische tekeningen
- 55. Proces planning
- 56. Detail planning

Op 12 juli 2023 presenteerde HDO het **conceptplan herinrichting Kantinebunker**, aan het bestuur van het Bunker Museum Terschelling. Dit plan is positief ontvangen. Een verdiepende werksessie met het HDO-ontwerpteam en het bestuur op 12 oktober 2023 heeft geleid tot enkele inhoudelijke aanvullingen op het concept. Ook zijn enkele wijzigingen in de opzet van de plattegrond gemaakt.

Conform de afspraak zoals die op 12 oktober is gemaakt, heeft HDO de resultaten van de werksessie doorgevoerd in het conceptplan. Vervolgens is het plan verder uitgewerkt tot dit document: **het voorlopige ontwerp** op basis waarvan offertes aan derden zijn opgevraagd en de herinrichting van de Kantinebunker kan worden gepland en gerealiseerd.

Functie	Omschrijving	Praktische eisen	Kernwoorden
Bezoekerscentrum Bezoektijd ca. 30 minuten	Bezoekers komen hier meer te weten over de locatie. Ook als ze uitsluitend de Kantinebunker bekijken en niet de rest van het museum, begrijpen ze na afloop van hun bezoek wat de Tiger stelling is en hoe bijzonder en uniek de Bertha Bunker is. De aangeboden informatie is daarom inclusief, toegankelijk en aansprekend voor alle doelgroepen. Uitgangspunt is daarnaast de interesse van bezoekers zodanig aan te wakkeren dat ze een museumticket kopen waarmee ze het terrein opgaan. Met andere woorden: hier niet zó veel informatie ‘weggeven’ dat bezoekers al verzadigd zijn en niet langer interesse hebben in een rondleiding/bezoek via qr-codes.	• Toegankelijk voor alle doelgroepen (zie p. 6) • Garderobe • Toiletten	Informatie Educatie Inclusie Plaatsbepaling & Context: Historisch Menselijk Technisch Gratis entree Stimuleren tot museumbezoek (betaald)
Balie (gecombineerd horeca / tickets)	Uitgiftepunt horeca (koffie/thee/limonade/taartje) Verkoop museumtickets	• Gebruiksvriendelijke balie • Keuken • Ruimte om te eten/drinken	Gastvrij Praktisch Gebruiksvriendelijk
Studiecentrum Bezoektijd varieert	Ruimte voor verdieping. Te gebruiken als bibliotheek, voor vergaderingen en op aanvraag voor kleine groepen geïnteresseerden (doelgroep: techneuten).	Ruimte moet af te sluiten zijn. Entree is op aanvraag. Toevoegen glazen vitrine (in wand) om door het Bunker Museum geselecteerde objecten in te exposeren.	Samenkomst Verdieping Exclusief

Voor wie doen wij het ook al weer?

/ Doelgroepen /

Voordat je gaat vormgeven is het belangrijk te weten wie je doelgroep is.
Tijdens onze werksessies zijn wij tot de volgende doelgroepen gekomen.

Gezin

Samenstelling Vader, moeder, 2 kinderen
Leeftijd Kinderen 6-14 jaar
Motivatie Iets anders dan strand, komen met minder weer, educatie
Bezoeksduur 1 uur
Invulling Speurtocht, zelfstandig
Regio Noord Nederland, Duitsland
Periode Schoolvakanties
Consumpties Souvenir
Planning Beslissen een bezoek spontaan
Bijzonderheden
Inhoud Historie, verhaal, educatie

Kansen

WO2 geïnteresseerde

Techneuten

Mannen
30 - 50 jaar
Kleine groep maar fanatiek, willen persoonlijk contact
3 uur
Willen alles zien
Nederland, Duitsland
Het hele jaar
Nee
Leggen online contact, geen ticket
Donaties / ambassadeurs
Techniek

Investeer meer in deze doelgroep.

Grijs op reis

Echtparen
60+
Komen voor herhaalbezoek, geven voorkeur aan rondleiding
2 uur
Willen alles zien
Nederland, Duitsland
Voor- en najaar
Nemen consumptie
Boeken via VVV
Historie, verhaal

Scholen

Basisonderwijs Groep 4 t/m 8
Voortgezet onderwijs 1e t/m 3e klas
Educatieve invulling schoolkampen
-
Intro, speurtocht
Noord Nederland
Het hele jaar
Nee
Boeken telefonisch vooraf
Lespakket Wadden in Oorlog
Educatief

Vergroot deze doelgroep door je meer op het voortgezet -en middelbaar onderwijs te richten.

/ Doelgroepen /

Veteranen

Veteranen, relaties & nabestaanden

Er liggen kansen bij deze doelgroep

Talen

Nederlands, Engels & Duits

/ Introductie op verhaallijn Kantinebunker /

De praktische eisen waaraan de Kantinebunker moet voldoen worden elders besproken. In dit deel staat de inhoudelijke uitwerking centraal. Oftewel, de informatie over de Tiger stelling en de manier waarop die in het bezoekerscentrum wordt aangeboden.

In het visieplan (03-11-2023) en in de presentatie fase 3 (12-07-2023) is een begin gemaakt met de uitwerking van een verhaallijn. Beide documenten geven een toelichting op de overwegingen die daaraan ten grondslag liggen. Die zijn als volgt samen te vatten:

De Kantinebunker functioneert als het **hart** van het Bunker Museum. Als ontvangsthal is het de plek waar elke bezoeker geweest moet (willen) zijn. Kernbegrippen zijn **functioneel, bereikbaar, duidelijk, informatief** en **uitnodigend**.

De inhoudelijke vertaling van deze begrippen levert drie perspectieven op: **historisch, menselijk** en **technisch**. Deze perspectieven worden verwerkt in een **tijdlijn** en **elf thema's**. Daarmee worden **alle doelgroepen** bediend: de gezinnen, echtparen en scholieren die op een toegankelijke manier iets willen leren. En de techneuten die vooral geïnteresseerd zijn verdieping en in de technische werking van de Tiger stelling.

/ De bezoekersbeleving /

Een tijdlijn die langs de muren loopt biedt houvast, als een kapstok waaraan de informatie wordt opgehangen. Het is een referentiekader voor bezoekers met verschillende kennisniveaus. Hieraan gekoppeld, maar desgewenst ook op zichzelf te bekijken, worden elf thema's uitgelicht. Die bieden informatie en verdieping vanuit een historisch, technisch en menselijk perspectief. Bezoekers leren op die manier hoe de Tiger stelling werkte én wat de impact was van de oorlog op het Terschellinger leven: **een grotendeels onzichtbare (lucht) oorlog die iedereen op het eiland raakte**. De bedoeling is dat ze na afloop van hun bezoek basiskennis over de Tiger stelling hebben en de rest van het terrein (museum) willen gaan ontdekken, om daar een verdiepingsslag te maken.

Op de volgende pagina's worden de inhoud van de tijdlijn en de thema's + bijbehorende objecten nader toegelicht.

Wat is ons vertrekpunt

/ de Basis /

De basis

Vertel het verhaal over de Tiger stelling vanuit drie invalshoeken:

Historisch

Plaats de gebeurtenissen op en rond Terschelling in de **historische** context van WO2 door middel van een tijdlijn met belangrijke data.

Menselijk

Wat voor **impact** had de Duitse bezetting op de bewoners van Terschelling?
Hoe was het **leven** op de Tiger stelling voor de Duitse soldaat?
Hoeveel geallieerden werden **slachtoffer** van de Tigerstelling?

Technisch

Welke **technische innovaties** kenmerkten de Tiger stelling?

/ Uitwerking verhaallijn Kantinebunker – de tijdlijn /

De tijdlijn loopt langs de wanden, met uitlopers naar thema's die verder worden uitgewerkt. Doel van de tijdlijn is in de eerste plaats het bieden van historische context. Niet alle bezoekers zullen immers evenveel kennis hebben over WO2. Een zekere basiskennis is nodig om te begrijpen wat de Tiger stelling was en hoe het leven op Terschelling erdoor beïnvloed werd.

De informatie op de tijdlijn bevat **historische, menselijke** en **technische** elementen. Gebeurtenissen op Terschelling worden in de context geplaatst van gebeurtenissen op wereldschaal.

Het concept voor de inhoud van de tijdlijn is nu als volgt:

Uitgelichte thema's

Tijdslijn

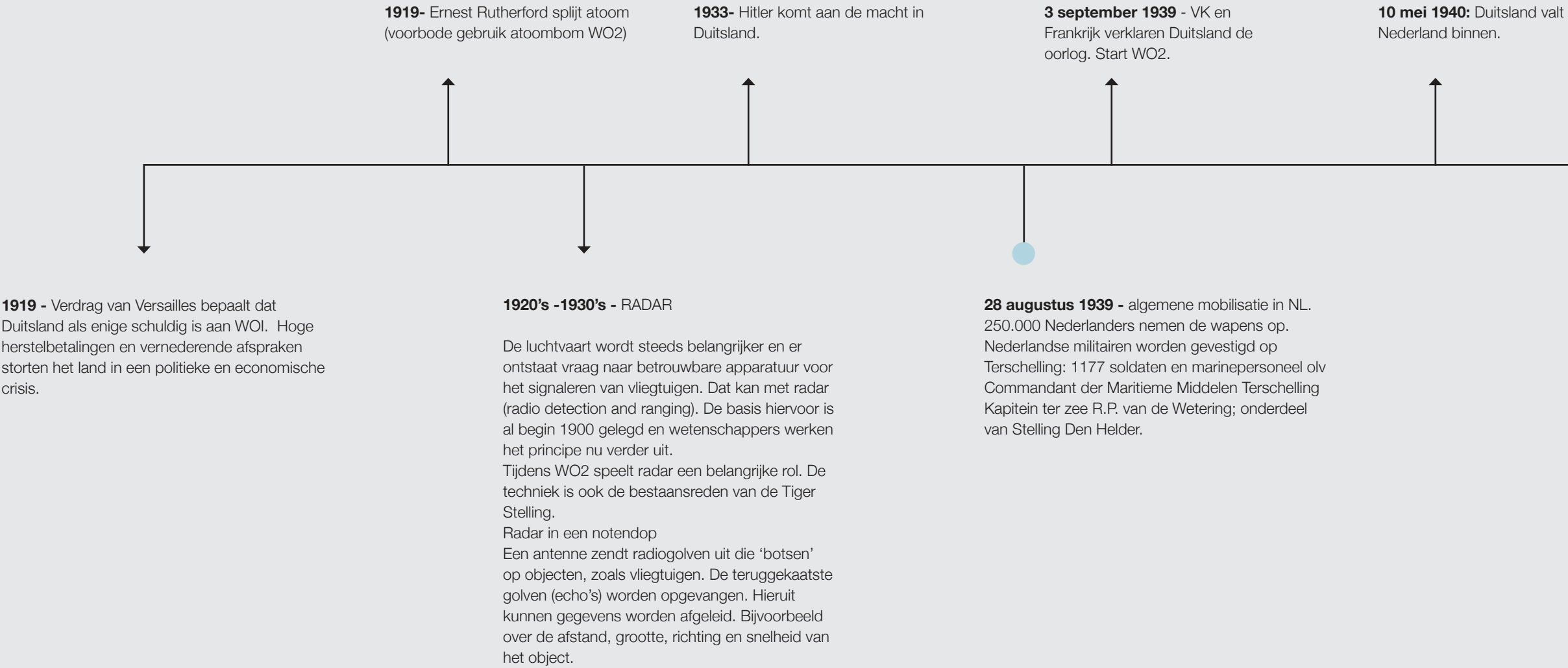

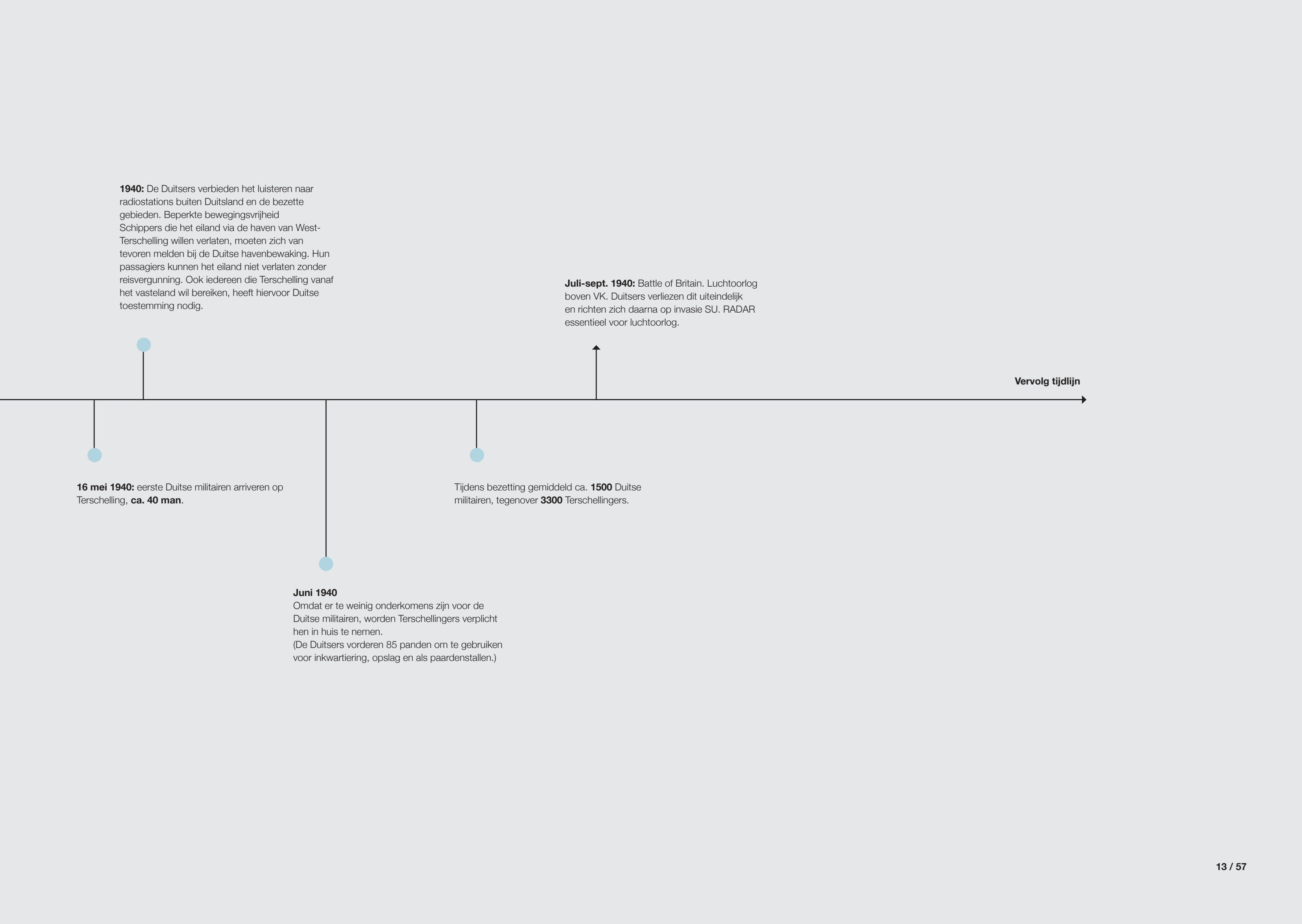
Een pakkend en sterk beeld per thema

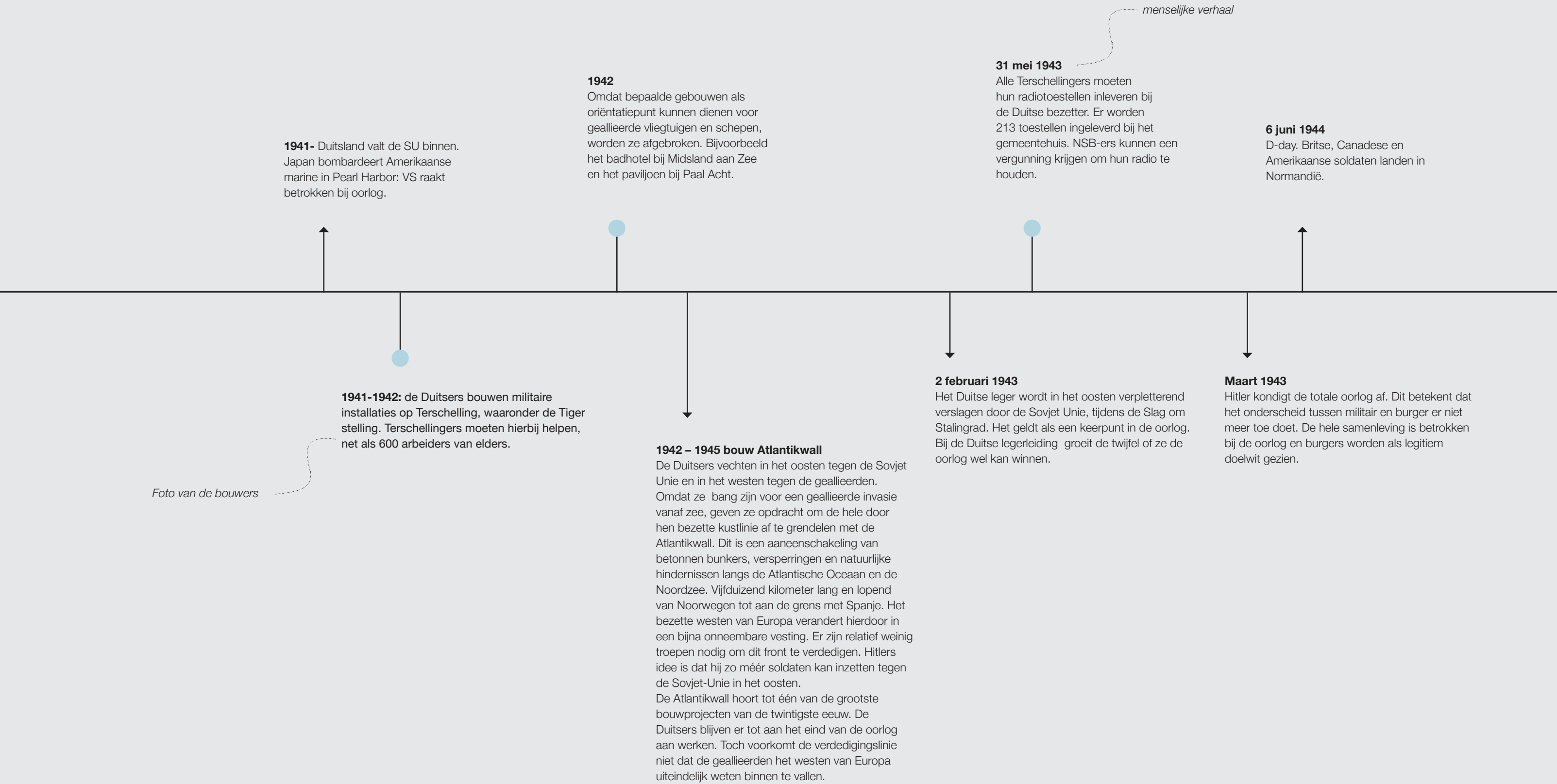
Tijdlijn

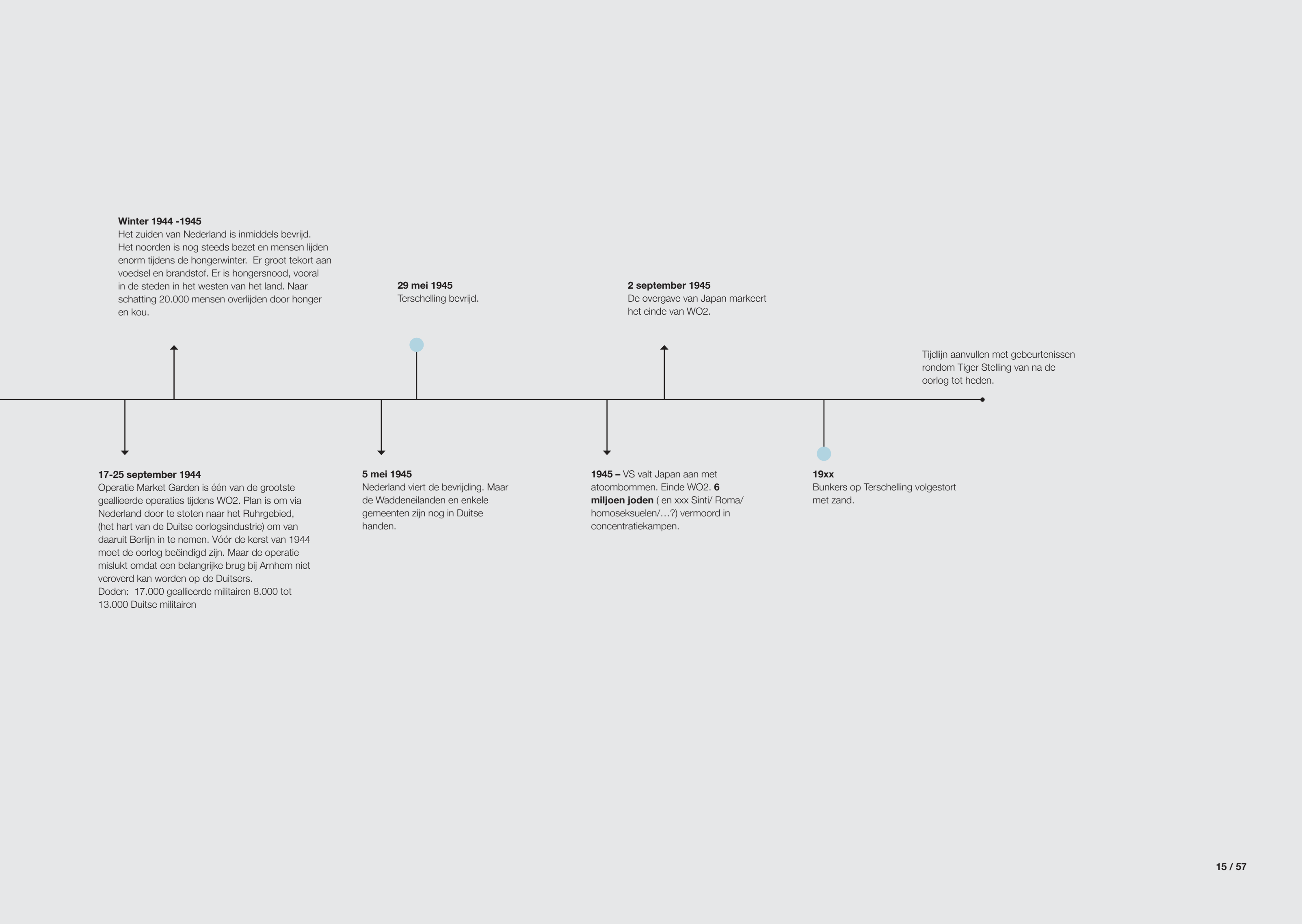
Context. Historisch besef. Aandacht voor politiek, techniek, individuele verhalen, propaganda.

Uitgelichte thema's als introductie op de Tiger Stelling

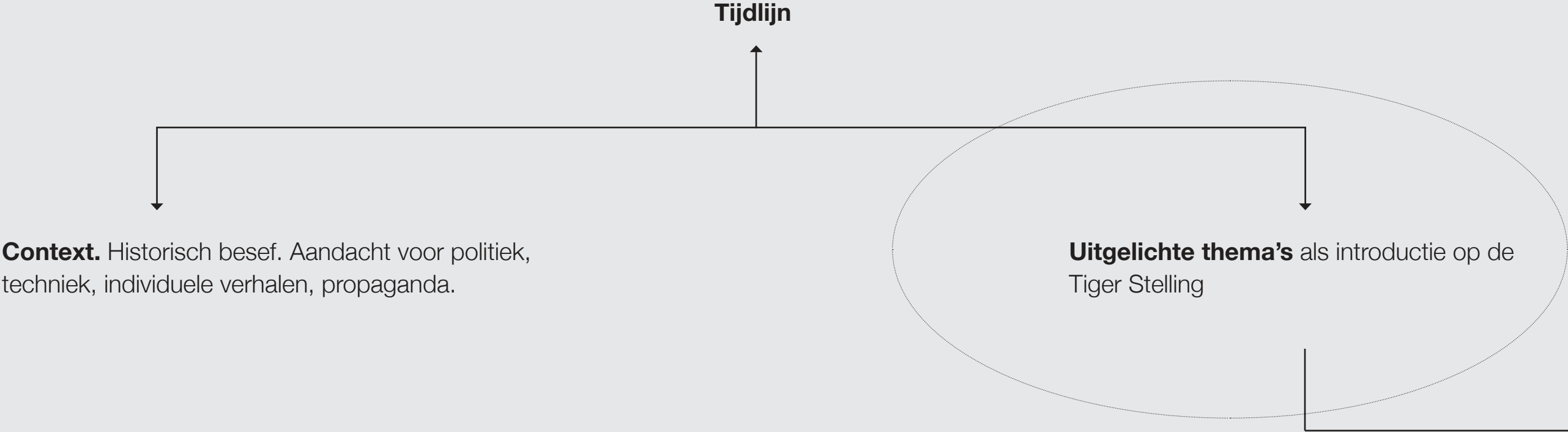
Signing op vloer voor extra structuur

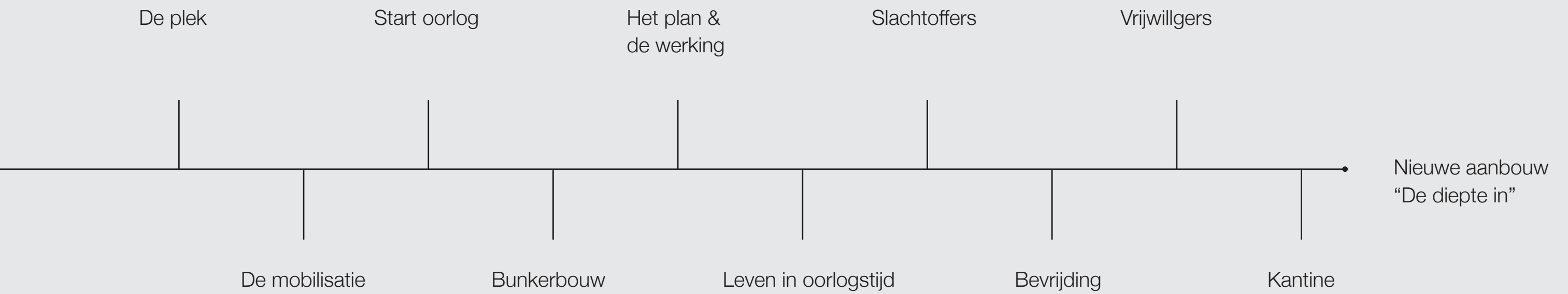

Heldere grafische huisstijl

Impact, afstand, "de onzichtbare vijand"

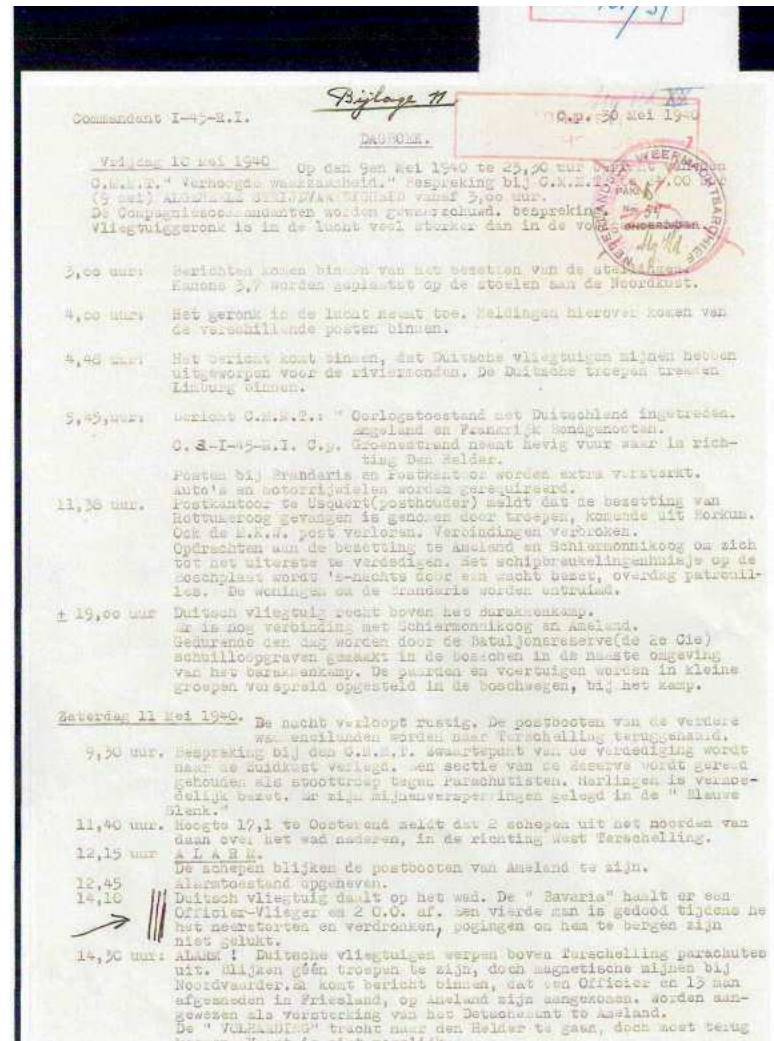
Thema	Doel	Objecten	Toelichting
De plek Nb ‘Bunker Museum’ aanhouden als naam?	Oriëntatie Informeren: praktisch, wat is waar op terrein Bunker Museum, wat kun je er doen	Plattegrond van terrein Bunker Museum. Maakt inzichtelijk wat je kunt doen: welke bunkers niet toegankelijk, welke vrij toegankelijk, welke via qr-code, welke via rondleiding.	Bezoekers begrijpen waar ze zijn: wáár op het terrein van het Bunker Museum & wáár op Terschelling. Ook snappen ze dat deze locatie niet op zichzelf staat, maar verweven is met de geschiedenis van Terschelling en het grotere verhaal van WO2. Benadrukken bijzondere positie Terschelling als Waddeneiland: als eiland kwetsbaar voor aanvallen vanaf zee, maar ook een centrale positie in de Luchtoorlog. (Luftwaffe/ Kriegsmarine)

/ Concept tekst - De plek /

Welkom bij het Bunker Museum. Dit is de voormalige **Tiger stelling**, tijdens WO2 aangelegd door de Duitse bezetter. Het complex van zeven hectare bestond destijds uit 100 bunkers, waarin ruim 200 Duitse soldaten woonden en werkten. Het is een van de weinige stellingen in Nederland die nog bijna compleet bewaard zijn. Een deel ervan is te bekijken.

De Tiger stelling & de luchtoorlog

Duitsland werd tijdens de oorlog zwaar gebombardeerd door Engeland (en in een later stadium ook door de VS). Belangrijke vliegroutes lagen boven de Waddeneilanden. De Duitsers bouwden de Tiger stelling om de geallieerde vliegtuigen waar te nemen en neer te kunnen halen. Daarvoor gebruikten ze een nieuwe techniek: **RADAR**. Zo werd Terschelling van groot belang voor de **luchtoorlog**. In het Bunker Museum ontdek je hoe de Tiger stelling werkte en hoe het was om tijdens WO2 op Terschelling te wonen. Het is een plek om stil te staan bij de impact van oorlog op mensenlevens.

Eerste waarneming Duits vliegtuig

Kaart mobilisatie

Filmfragment (nog selecteren/compilatie maken) van adelborst W.P. Salm

Foto militairen voor barak

Thema	Doel	Objecten	Toelichting
Mobilisatie	Historische context bieden Schetsen tijdsbeeld Ruimte voor ooggetuigenverslagen	- Filmfragment (nog selecteren/compilatie maken) van adelborst W.P. Salm - Document van overname - Document overdracht wapens - Foto militairen voor barak	Leven op Terschelling vlak voor uitbreken oorlog belichten. Stilstaan bij impact van op komst zijnde oorlog: zelfstandigheid Terschelling wordt beperkt, door komst Nederlandse militairen van elders.

/ Concept tekst - De mobilisatie /

In augustus 1939 staat Europa aan de rand van de Tweede Wereldoorlog. Nazi-Duitsland heeft buurlanden Oostenrijk en Tsjechoslowakije al bezet. Nederland voelt de dreiging en treft maatregelen. Op **28 augustus 1939** wordt de algemene mobilisatie van het Nederlandse leger afgekondigd, in de hoop een Duitse inval af te kunnen slaan. Tienduizenden militairen moeten zich melden op verzamelplaatsen door het hele land.

Terschelling huisvest 1177 soldaten en marinepersoneel afkomstig van de Stelling Den Helder. Ter bescherming van het eiland worden kust en zee scherp in de gaten gehouden. Het scheepsverkeer wordt beperkt, ook vanwege het gevaar van zeemijnen.

Krant

Krant

AFSCRIJFT	
Bijlage 1.	
VERMINDERDE TOEGANGSRECHT	
Voorwerpen of munities	Hoeveelheid
Kanons v/7,5 cm	4
Kanons v/5 cm	2
Kisten tot richtmiddelen	3
Gereedschapskisten	4
Kanons v/3,7 cm	12
Gecombineerde richtingen	2
Afstandmeters met voetstuk	1
Schermen met bajonet	66
Pistolen aut. mrs. 1 en 3	8
Klempen	3
Karabijnen	13
Reinigingsolie	2
Patronen v/7,5 cm	177
Patronen, scherpe geweer en karabijn	23730
Patronen, aut. p.m. nr. 1 en 3	2436
Patronen v/5 cm.	285
Patronen scherpe mitr.	1000
Artillerie mijners	1
Batterij telefoons	3

Voor versluitend afschrift
v.d. VERMINDERDE TOEGANGSRECHT
11 Juni 1940

[Handwritten signature]

Thema	Doel	Objecten	Toelichting
Start oorlog	Historische context bieden Sfeerschets: dreiging van oorlog	- Krant (krantenkop) - Document van overgave aan de Duitse bezetter	Beelden en documenten moeten zoveel mogelijk volstaan om over te brengen ‘hier begint het’

/ Concept tekst - Start Oorlog /

Op **10 mei 1940** valt Duitsland Nederland binnen en begint hier de oorlog. Op 16 mei arriveren de eerste Duitsers per boot op Terschelling. In de haven en op vuurtoren de Brandaris vervangen zij de Nederlandse **vlag** door de hakenkruisvlag, ten teken dat het eiland officieel in Duitse handen is overgegaan. De nog aanwezige Nederlandse militairen worden krijgsgevangen gemaakt. Al gauw worden ze gedemobiliseerd en naar huis gestuurd.

Tijdens de bezetting zijn er op het eiland **gemiddeld 1500 Duitse militairen op 3300 Terschellingers**.

De Duitsers maken van Terschelling in korte tijd een stevige vesting in de zogenoemde **Atlantikwall**: een keten van verdedigingswerken, lopend van Spanje tot Noorwegen via de bezette kusten van de Atlantische Oceaan, het Kanaal en de Noordzee. Op strategische plaatsen worden bunkers gebouwd, waaronder dus op Terschelling. Op het eiland komen meer dan 400 bunkers, waaronder ‘luisterposten’ waarmee de Duitsers geallieerde vliegtuigen observeren: de **Tiger stelling** en de Wassermann antennes op het Grootduin bij West-Terschelling en op het Groenplak.

Thema	Doel	Objecten	Toelichting	
Het plan & de werking: wat is de Tigerstelling	Inzichtelijk maken van de schaal waarop Duitsers te werk gingen en het planmatige karakter van de werkzaamheden toelichten. Bezoekers leren hier begrijpen wat de Tiger stelling is en waarom hij werd gebouwd. Technische uitleg over de werking van de Tiger stelling. Bertha bunker + radar centraal in uitleg. Gevoel overbrengen van de dreiging van een ‘onzichtbare oorlog’.	• Projectie • plattegronden uitzoomend: terrein –Terschelling- Waddeneilanden – Nederland – bezette kustlijn Europa (Spanje tot aan Noorwegen). • Objecten kijken & signaleren • Polygoon journaal over werking radar (?) / illustraties werking radar (Seeburgtisch)	Aanvullende tekst, bv als inzetbordje (zie ook rechterkolom) Het was voor de bezetter van het grootste belang om te weten of er vijandige vliegtuigen onderweg waren naar Duitsland. Overdag speurden militairen met verrekijkers de lucht af naar geallieerde toestellen en ‘s nachts luisterden ze vanuit welke richting het motorgeronk kwam. Een nieuwe technologische ontwikkeling maakte het mogelijk vliegtuigen veel nauwkeuriger én van grote afstand te signaleren en lokaliseren. Dit was RADAR (Radio Detection And Ranging). Radar in een notendop Een antenne zendt radiogolven uit die ‘botsen’ op objecten, zoals vliegtuigen. De teruggekaatste golven (echo’s) worden opgevangen. Hieruit kunnen gegevens worden afgeleid. Bijvoorbeeld over de afstand, grootte, richting en snelheid van het object. De radartechniek bleek zeer succesvol en langs de hele Nederlandse kust werden radarstellingen gebouwd. Van hieruit werd de luchtstrijd gecoördineerd en radarstelling Tiger was als één van de eerste in Nederland actief.	Radar op de Tiger stelling Op de Tiger werd het ‘Seeburg-Lichtenstein-Verfahren’ gebruikt: met behulp van een Freya- of Wassermann-radar en twee radars van het type Würzburg Riese [nog verder toelichten] werden het geallieerde en Duitse vliegtuig nauwkeurig gelokaliseerd. De gegevens van de radars werden in de centrale commandoruimte van de Bertha bunker – het gevechtsleidingstation - uitgewerkt en grafisch weergegeven op een zogenaamde Seeburg-Tisch. Dit was een grote plottafel met een horizontaal gelegen transparante glasplaat. Van onderaf werden met rode en groene lampjes de bewegingen van vliegtuigen op een kaart geprojecteerd, die correspondeerde met locaties in het luchtruim. Met behulp van deze gegevens werd de Duitse gevechtspiloot via een radioverbinding (het Funk Boden-Bord) naar het vijandelijke toestel geleid.

Storyboard projectie:

inzoomen op Seeburgtisch à locatie vijandelijk (geallieerd) vliegtuig gedetecteerd. Overgang naar luchthaven Leeuwarden, daar stijgt een vliegtuig op. Crash boven zee: een geallieerd vliegtuig stort in het water. Uitzoomen naar radarstellingen: Tiger – Terschelling – Wadden – Noord NL- Nederland- bezette kust Europa

Het plan

Tijdens WO2 wordt in het luchtruim boven Nederland een hevige strijd gevoerd tussen de geallieerde en Duitse luchtmachten. Om de bommenwerpers die vanaf Engeland aankomen zo snel mogelijk te signaleren, bouwt de Duitse Luftwaffe langs de Nederlandse kust tientallen observatieposten en radarstellingen. Waaronder de Tiger stelling.

De werking

De Tiger stelling vervulde twee functies: het vroegtijdig waarnemen van geallieerde vliegtuigen, met behulp van de RADAR techniek. En de coördinatie van de luchtstrijd boven de Waddeneilanden. In de grote commandobunker, 'Bertha' genaamd, werden de meetgegevens van de observatieposten en radars verzameld. Na verwerking werden ze doorgegeven aan de zogenaamde gevechtsleider, die zo een totaalbeeld kreeg van de situatie in de lucht. Hij stond in radiocontact met een piloot die met zijn jachtvliegtuig boven Terschelling cirkelde. De aanvallen op de Duitse oorlogsindustrie en de steden vonden vooral 's nachts plaats. De piloot kon de bommenwerpers dan niet zien. Maar door de gevechtsleider werd hij in het donker naar zijn 'prooi' geleid, wiens positie steeds in de gaten werd gehouden met de radar. Wanneer de 'jager' op een paar honderd meter afstand was, opende hij het vuur. Zo werden door toedoen van radarstelling Tiger bijna 200 toestellen neer gehaald rondom Vlieland, Ameland en Terschelling.

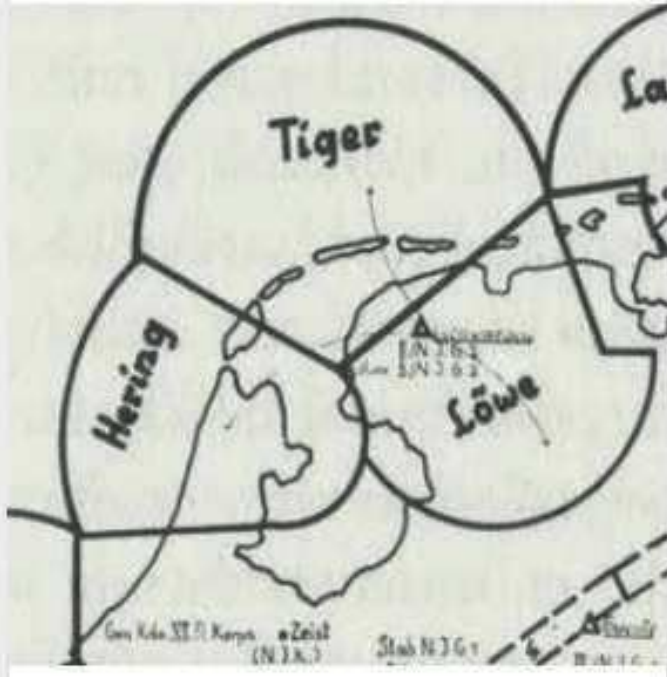
Seeburgtisch

mit „Die deutsche Nachtigal“

Gebruik Seeburgtisch

7

Een Duitse jager die was opgeslagen vanaf Flietherhorst Leeuwarden bleef in het luchtruim boven radarstelling Tiger rondvliegen en 'wachten' op een aankomende vijand. Dit noemden ze het 'Warteraum' of 'Nachtjagdraum'.

Tiger – Terschelling – Wadden –

De rodstellingen langs de kust van Nederland waarbij het bereik van de gewichtseinding in cirkels is aangegeven

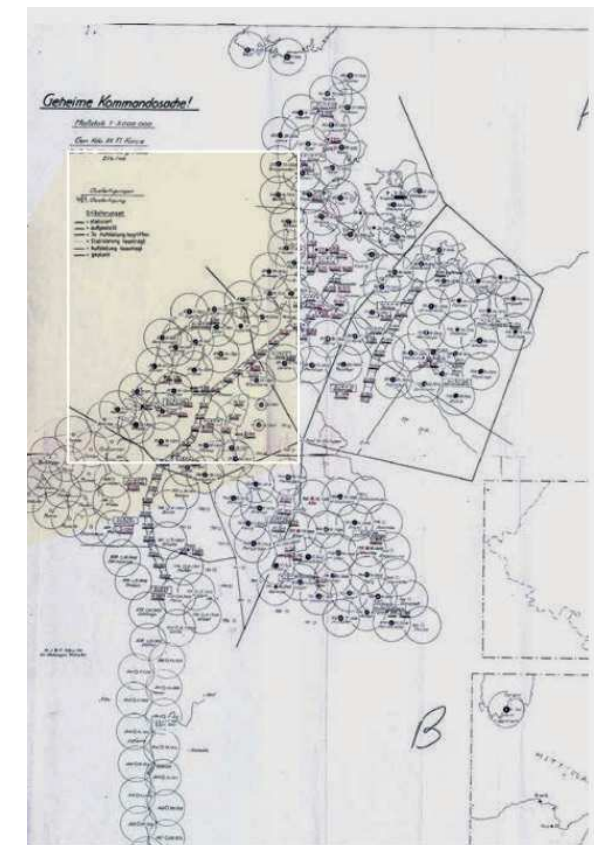
Noord NL- Nederland- bezette kust

2

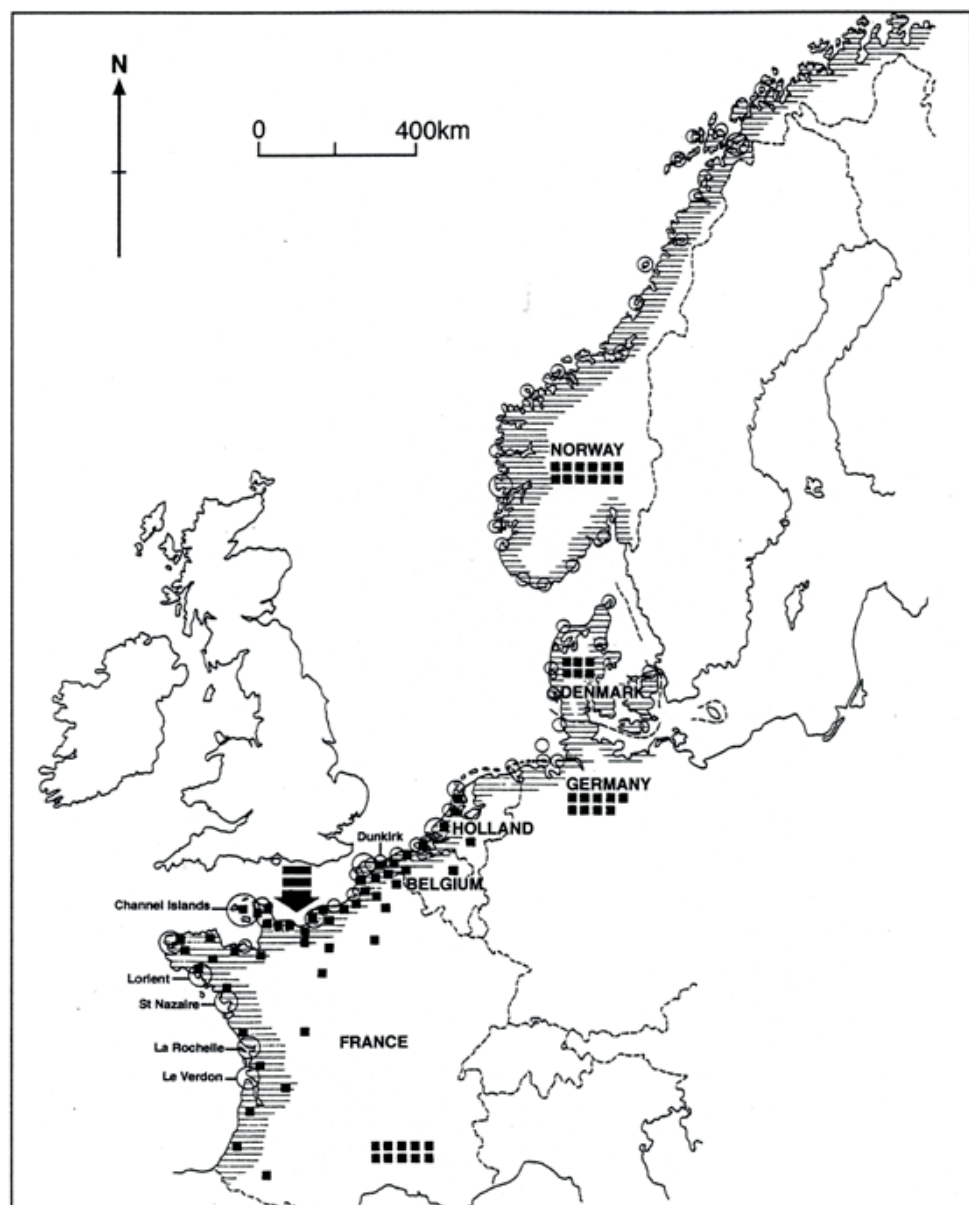
Naderhand godfriede toestellen werden op 300 kilometer afstand waargenomen door de Wassermann-Schwer radar, waarna deze de zending overdroeg aan de Freya radar die het vliegtuig vanaf 120 kilometer afstand kon volgen. De Wassermann kon zich dus weer richten op andere vliegtuigen. De gegevens van beide systemen werden in de Bertha commandobunker verwerkt.

Noord NL- Nederland- bezette kust

Europa

Glas scherven originele Seeburgtisch

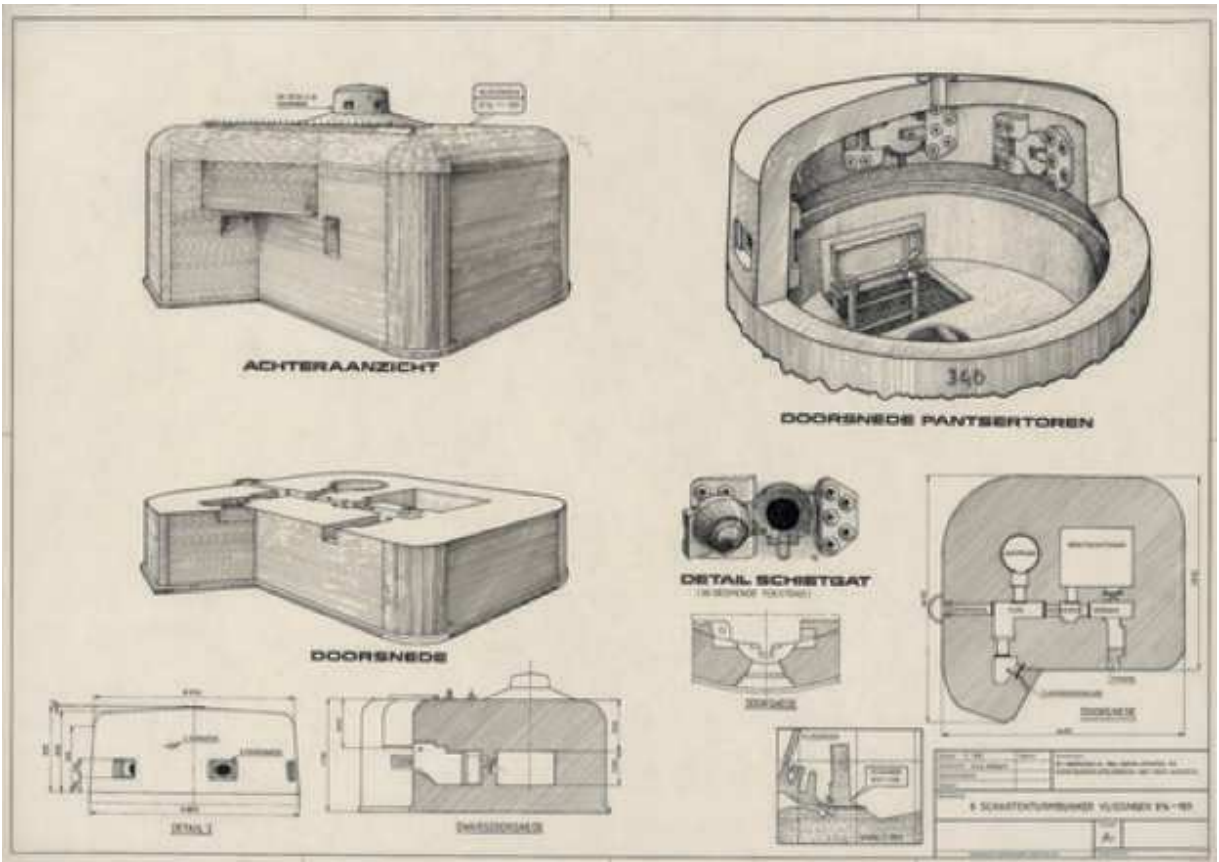

Schietlood gebruikt bij bunkerbouw

Bouw Tiger

Technische tekeningen van bunkers Tiger stelling

Thema	Doel	Objecten	Toelichting
Bunkerbouw	uitleg over de bouw van de Tiger stelling	- Bouwtekeningen bunkers - Foto's bunkerbouw - Dagboekfragmenten - Plankaart Tiger 1939 - benadrukken dat plannen voor bouw al klaarlagen in 1939. - Theodoliet?	Uitleggen uniform systeem bunkerbouw + indeling en functie verschillende bunkers. De uniciteit van de Bertha bunker moet hier duidelijk benadrukt worden: uniek in de wereld wat betreft staat van conservering. Meer onderzoek nodig naar inhoud tekeningen + dagboekfragmenten.

/ Concept tekst - Bunkerbouw /

Al in 1939, dus voordat ze een voet op Terschelling hadden gezet, hadden de Duitsers de plannen voor de bouw van de Tiger stelling klaar. Dat kon omdat ze de bunkerbouw hadden gestandaardiseerd. Over de hele lengte van de Atlantikwall werden de bunkers op dezelfde manier gebouwd.

Er waren allerlei typen bunkers, met verschillende functies. Bijvoorbeeld als slaapverblijf voor de militairen, als opslag voor wapens, als luchtafweergeschut, gevangenis en zelfs als bakkerij.

Omdat alles van tevoren al zo systematisch was uitgedacht, konden de Duitsers zodra ze ergens de macht hadden gegrepen, beginnen met bouwen. De bunkers schoten overal razendsnel uit de grond.

De Bertha bunker

Het grootste en centrale gebouw van de Tiger stelling is de commando bunker, ‘Bertha’ genaamd. Qua omvang en staat is deze uniek.

Bevelvoering, gegevensverwerking en radiocommunicatie vonden hier plaats. **De coördinatie van de gevechtsleiding in het luchtruim boven Terschelling** was de belangrijkste functie van de Bertha. In de twintig grotere en kleinere ruimtes waren manschappenverblijven, luchtverversinginstallaties, een transformatorruimte en een telefooncentrale. Voor noodstroomvoorziening beschikte de bunker over een eigen aggregaat. De bunker bestaat uit 2 verdiepingen, is 20 meter bij 20 meter en bevat 3000 m3 beton.

Website crashlist

LT5	16-01-1942 21:40	Whitley	Terschelling			Bekijken
T1387	20-01-1942 21:00	Wellington II	Terschelling, Noordzeestrand bij paal 20	Z8370	12 Sqdn	Sluiten
W.H. Thallon		E.J.R. Fowler (Edmund)		P.R. Ross		
Taak	Pilot	Taak	Co-pilot	Taak	Navigator/bombardier	
Rang	F/Lt.	Rang	Sgt.	Rang	P/O.	
Lot	krijgsgevangen	Lot	omgekomen	Lot	krijgsgevangen	
Huidige begraafplaats	onbekend	Huidige begraafplaats	West-Terschelling, Longway	Huidige begraafplaats	onbekend	
Originele begraafplaats	onbekend	Originele begraafplaats	onbekend	Originele begraafplaats	onbekend	
F.W. Walker		G.H. Groves		W. Rutherford (William)		
Taak	Wireless operator/airgunner	Taak	Wireless operator/airgunner	Taak	Airgunner	
Rang	F/Sgt.	Rang	F/Sgt.	Rang	Sgt.	
Lot	krijgsgevangen	Lot	krijgsgevangen	Lot	omgekomen	
Huidige begraafplaats	onbekend	Huidige begraafplaats	onbekend	Huidige begraafplaats	West-Terschelling, Longway	
Originele begraafplaats	onbekend	Originele begraafplaats	onbekend	Originele begraafplaats	onbekend	
T1386	20-01-1942 21:07	Wellington IV	Noordzee, bij Terschelling	Z1207	142 Sqdn	Bekijken

Kopie oorkonde neerhalen 100e vliegtuig geallieerden

Thema	Doel	Objecten
Slachtoffers	Inzichtelijk maken wat de consequenties van een (onzichtbare) oorlog zijn. Herdenken	- Crashlist - Kopie oorkonde neerhalen 100e vliegtuig geallieerden

/ Concept tekst – Slachtoffers /

Het leven op Terschelling in oorlogstijd is weliswaar relatief vreedzaam, maar er vallen wel degelijk **slachtoffers**. Ook door de Tiger stelling. Want hoewel hiervandaan niet met wapens wordt gevochten, zijn de vele gecrashte vliegtuigen het resultaat van het werk dat op deze stelling wordt verricht. Hiervandaan wordt een **technologische oorlog** gevoerd. De nieuwe RADAR techniek helpt vijandelijke vliegtuigen te signaleren. Veel jongemannen zijn omgekomen dankzij deze techniek. Van sommige crashes zijn niet eens de namen van de inzittenden overgeleverd, maar alleen de vluchtgegevens.

“Onder bescherming van vliegtuigen werden we overgeplaatst en zijn we geland op West Terschelling. We werden ondergebracht in Ost-Terschelling in particuliere huizen. De mensen voedden ons tegen een vergoeding. Drie weken lang worden er in de duinen luchtafweerstellingen gebouwd. Eerst moesten we meewerken en nadat de eerste stellingen stonden, hoefden we alleen nog maar de wacht te houden. De hele Zache was al het begin van een “West Wall”. Het leven daar was erg prettig en we hadden een goede band met de mensen daar.”

Citaat Atte Hibma, plaatsvervangend voedselcommissaris voor Terschelling, najaar 1945.

in mijn buurt

LEREN DOOR ONTMOETING

VERHALEN

NIEUWS

ERFGOEDDRAGERS

DOE MEE

OVER ONS

CONTACT

f

You Tube

in mijn buurt

LEREN DOOR ONTMOETING

In mijn Buurt laat leerlingen in heel Nederland leren door ontmoeting met ouders uit hun buurt. De ouders vertellen over het koloniale verleden, migratie, Tweede Wereldoorlog. De leerlingen nemen de verhalen mee hun leven in, en blijven ze doorvertellen als nieuwe Erfgoeddragers (in de ik-vorm). Samen creëren we een verleden waar iedereen bij hoort.

“Het schijnt mij toe, dat er tegenwoordig een zekere neiging bestaat om te generaliseren. Men kan alle Duitschers echter niet over één kam scheren; naast deperado's kwamen onder hen gematigde figuren voor, mannen met oude begrippen van eer en fatsoen. Evenmin kan men alle Nederlanders, of zelfs groepen daarvan, op één lijn stellen.”
Atte Hibma, plaatsvervangend voedselcommissaris voor Terschelling, najaar 1945.

Karl Rumpf, 1940.

Thema	Doel	Objecten	Toelichting
Leven in oorlogstijd Nb nog melding maken van joodse mensen op het eiland?	De menselijke kant belichten Herinneren Herdenken Meerstemmigheid	• Dagboekfragmenten • Verhaal/verhalen Oorlog in Mijn Buurt • Foto's Karl Rumpf • Foto's Karl Rininsland • Mogelijk dagboekfragmenten Yme Smit • Mogelijk fragmenten uit boeken Hibma Nader onderzoek nodig voor selectie fragmenten en foto's.	Naastr de historische en technische informatie is het belangrijk de menselijke kant te belichten: ruimte te maken voor het herinneren en herdenken van de oorlog. Vanuit meerdere perspectieven: de Terschellingers én de Duitse soldaten. Mannen, vrouwen en kinderen. Hiermee wordt de Tiger stelling in een groter verhaal geplaatst. Dagboek- en brieffragmenten, foto's en interviews (audio) brengen het verleden naar het heden.

/ Concept tekst - Leven in oorlogstijd /

Terschelling heeft een uitzonderlijke positie tijdens de bezettingsjaren: enerzijds is de oorlog er vrijwel **onzichtbaar**. In die zin dat hier, anders dan in de rest van Nederland, nauwelijks wordt gevochten. Eilanders en Duitsers leven zoveel mogelijk naast elkaar. Anderzijds is de **impact** van de oorlog juist enorm. Terschelling ligt, net als de andere Waddeneilanden, geïsoleerd ten opzichte van de rest van Nederland. Het dagelijks leven wordt daarom nog meer dan elders beheerst door de bezettende macht. Die neemt het **bestuur** en de **communicatiemiddelen** over en dwingt eilanders voor zich te werken en onderkomens te bieden aan Duitse soldaten. Bewoners mogen niet zonder Duitse toestemming naar het vasteland. En bezoekers van de wal kunnen niet zomaar naar Terschelling. Ook vallen er zwaargewonde en zelfs dodelijke slachtoffers, door gevechten die zich niet op het eiland afspelen, maar op zee en vooral in de lucht.

Thema	Doel	Objecten
Bevrijding	Historische context: Terschelling later bevrijd dan rest van Nederland. Symbolisch: einde van gebruik Tiger stelling door Duitsers.	- Foto's aankomst bevrijders - Foto's bevrijding op Terschelling

Thema	Doel	Objecten	Toelichting
Vrijwilligers	Eerbetoon aan vrijwilligers die het Bunker Museum mogelijk hebben gemaakt.	Actuele foto's 'smoelenboek'? Compilatie foto's? Bestuur Bunker Museum moet beslissen welke foto's hiervoor gebruikt worden	Rekening houden met gevoeligheid rondom Tiger stelling: bewust maken dat dit voor sommige Terschellingers beladen is.

/ Concept tekst – Vrijwilligers /

Wat gebeurde er met de Tiger stelling ná WO2? De bunkers werden grotendeels genegeerd of door Terschellinger jeugd als hangplek gebruikt. Eind jaren '70 werden ze in verband met de veiligheid door Staatsbosbeheer volgestort met zand. Dit gebeurde óók omdat veel eilanders liever naar de toekomst keken en niet steeds aan de oorlog herinnerd wilden worden. Dit veranderde in de loop der tijd. Een nieuwe generatie toonde interesse in het Terschellinger verleden en in 2012 begon een groep eilanders met het uitgraven van een deel van de bunkers op de stelling. Tegenwoordig werken er gemiddeld zo'n 35 **vrijwilligers** aan het opknappen van de stelling. Als gids of als gastvrouw/heer in het bezoekerscentrum. Dankzij hun betrokkenheid is de voormalige Tiger stelling uitgegroeid tot het Bunker Museum: een plek om te leren, te herinneren en verhalen over het verleden door te geven.

Thema	Doel	Objecten
Kantine	Verwijzing naar oorspronkelijke functie van het gebouw	• Stuk serviesgoed (selectie nog te maken) • Schildering

/ Concept tekst – De kantine /

Dit gebouw was in de oorlog de **kantinebunker** (“Wirtschaftgebäude”) van de Duitsers. Als een van de weinige bovengrondse gebouwen op de Tiger stelling werd hij gebruikt als ontspanningsruimte, om te eten en voor film- of feestavonden.

Na de oorlog heeft de Nederlandse Luchtmacht het gebouw gebruikt als onderhoudsgarage. Het dak was de eerste landingsplaats voor helikopters op Terschelling. Tegenwoordig is hier het bezoekerscentrum van het Bunker Museum te vinden.

Compositie van serviesgoed

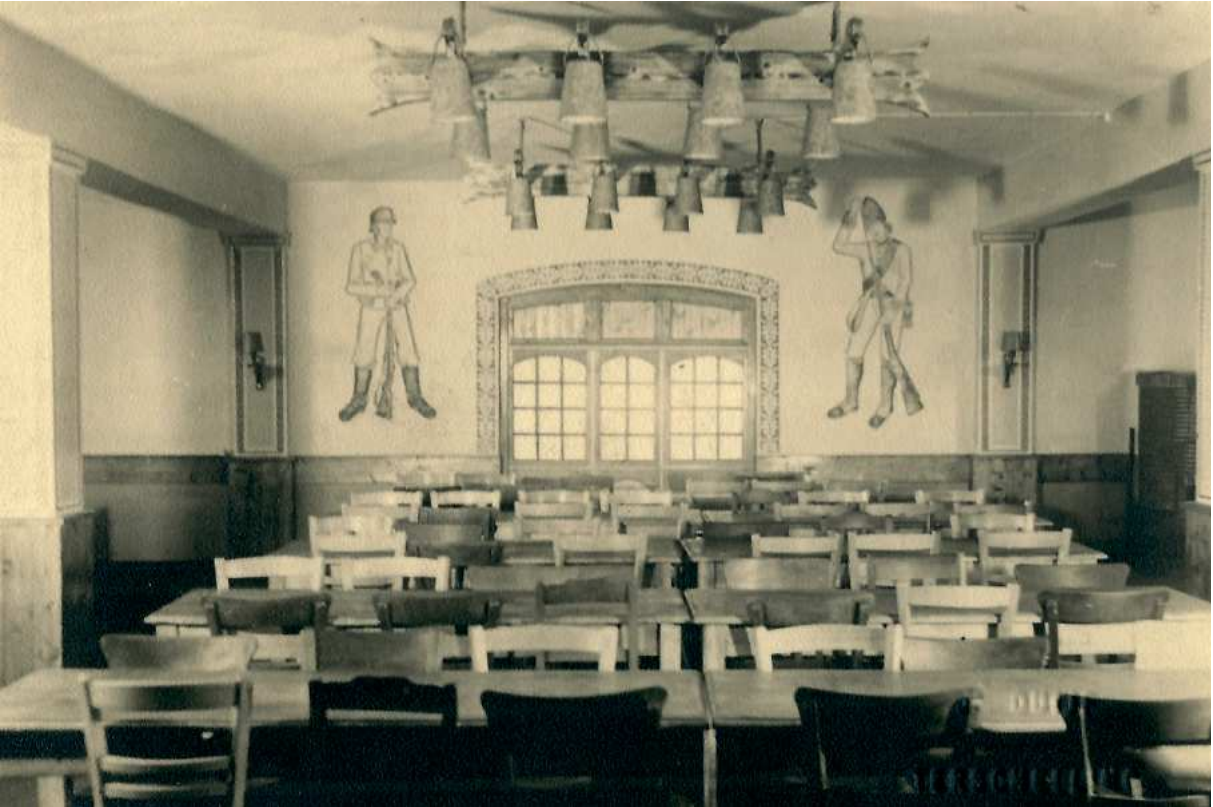
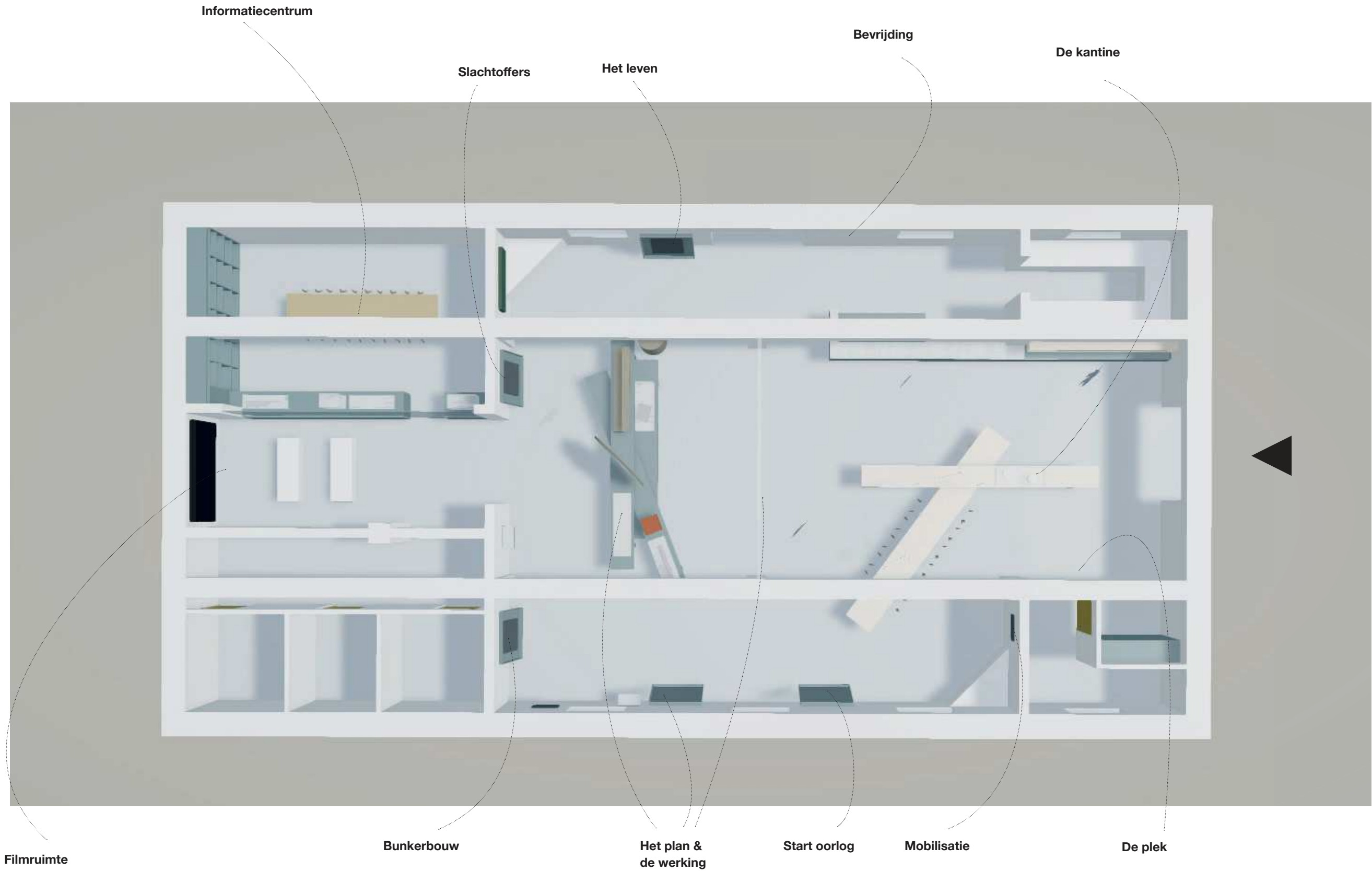
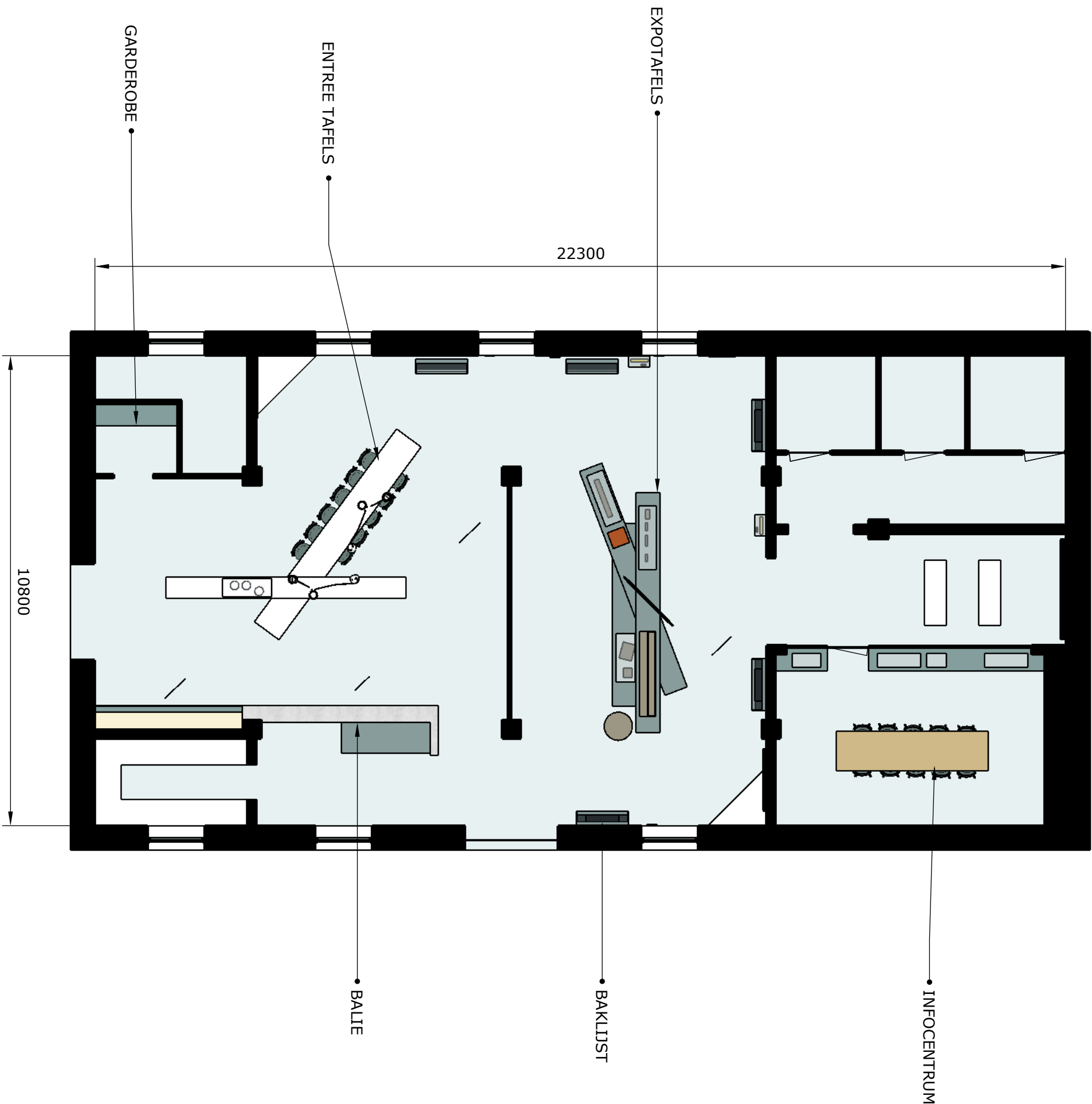
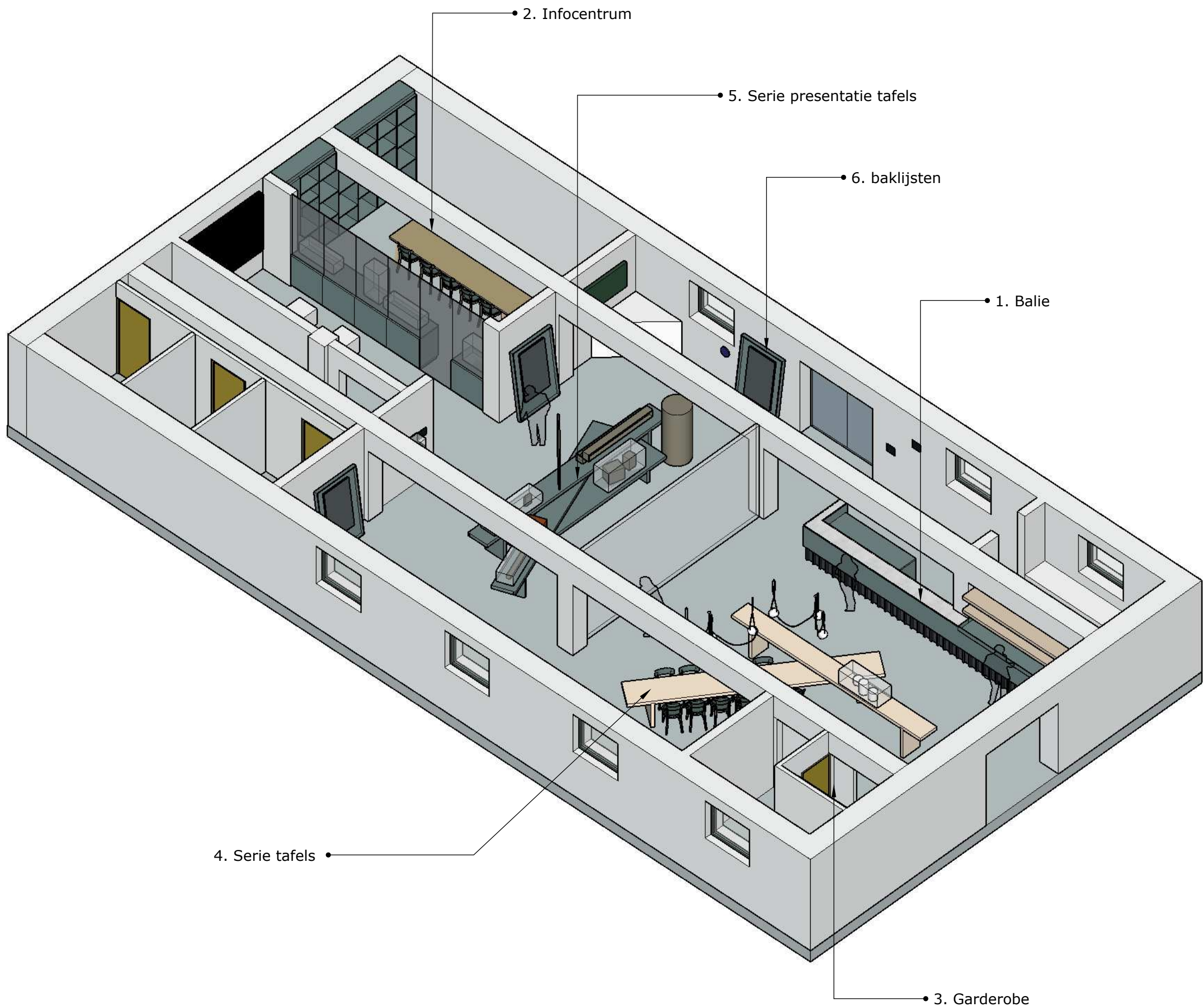

Foto kantinebunker

Thema	Doel	Objecten
Suggestie om een verklarende woordenlijst op te nemen, of als handout uit te delen. Kernbegrippen worden daarop kort toegelicht. Vooral om (jongere) bezoekers met minder parate kennis te helpen wegwijs te worden. Bijvoorbeeld termen als: • Atlantikwall: ... • Bezetter:... • Bunker: ... • Geallieerden: ... • Luchtoorlog: ...		

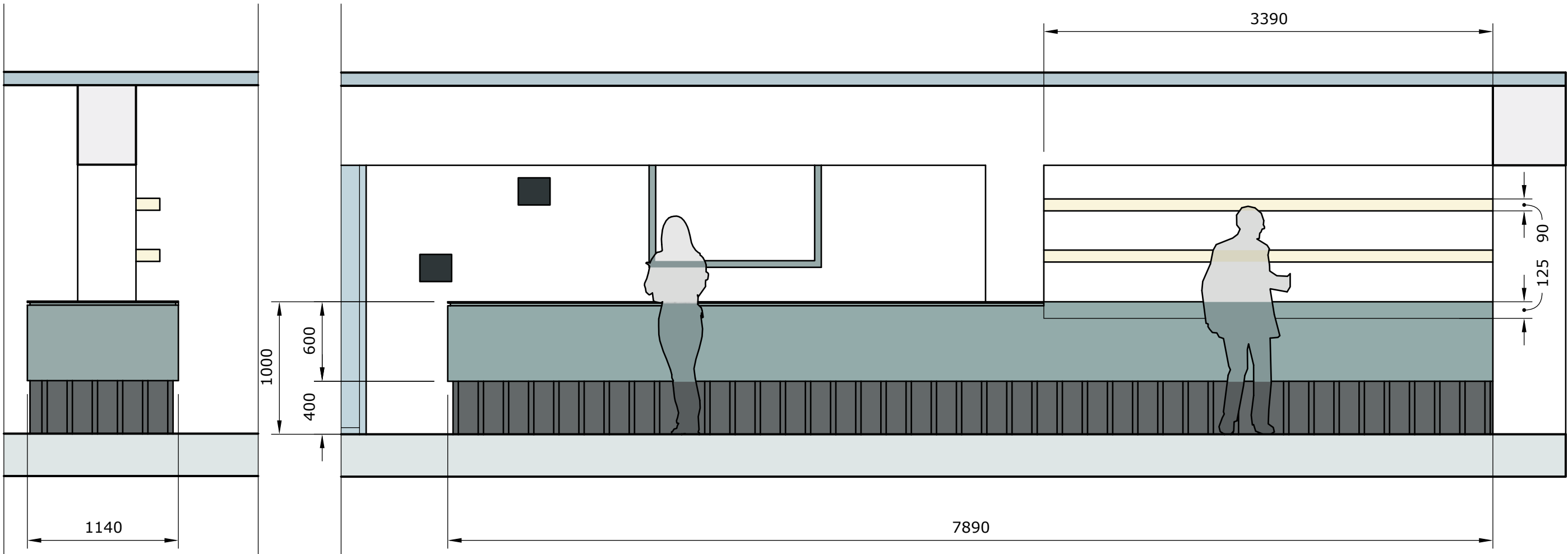
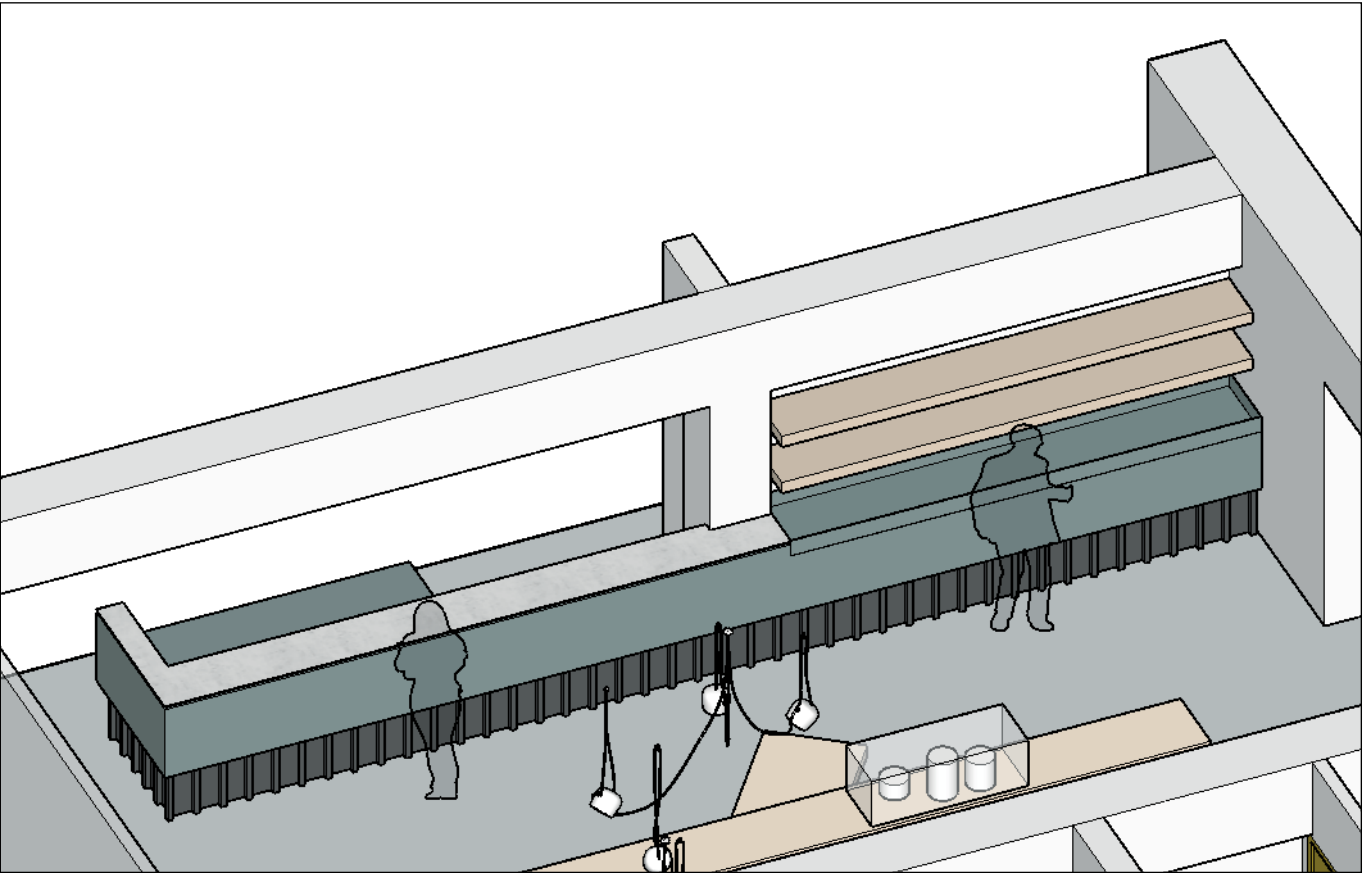

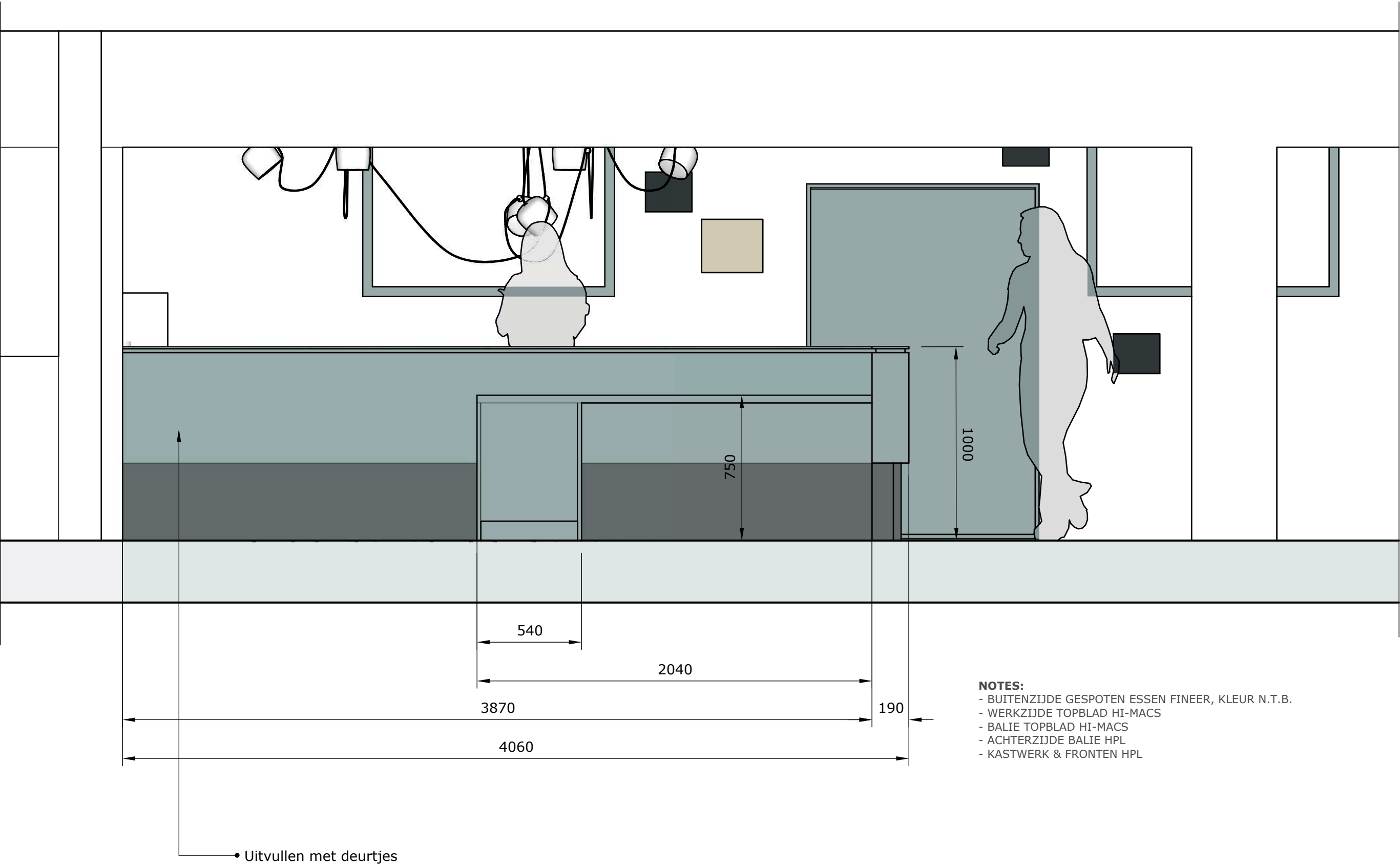

Aanzicht balie

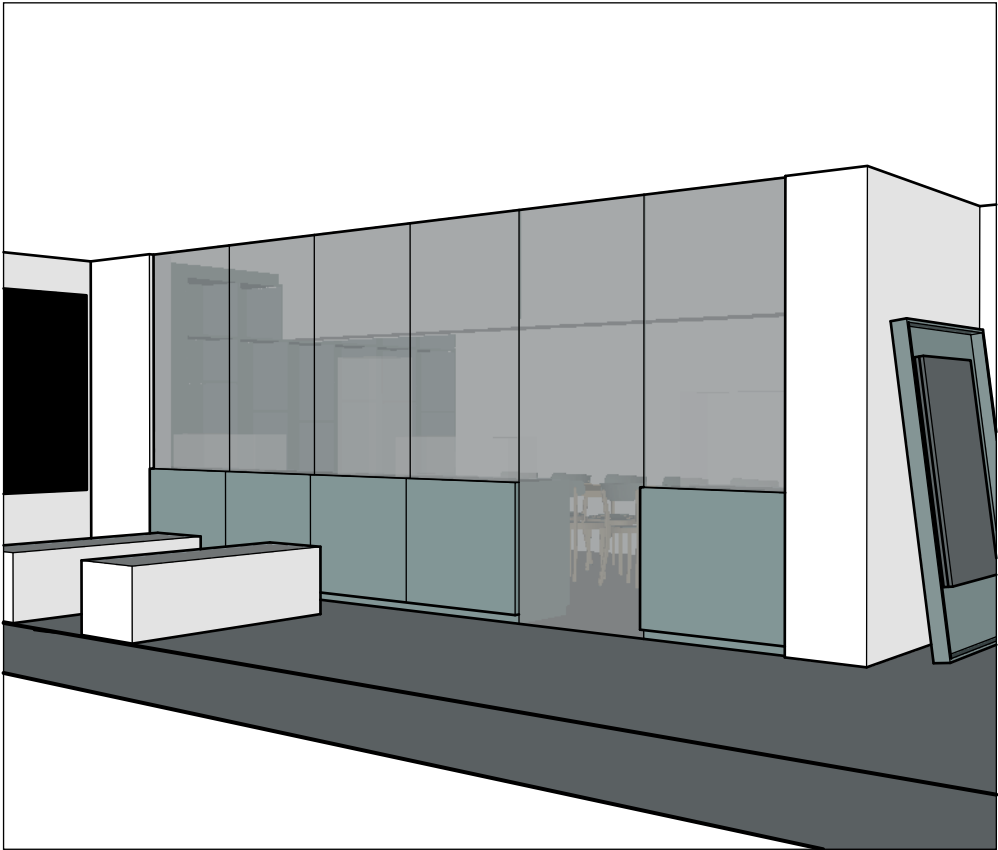
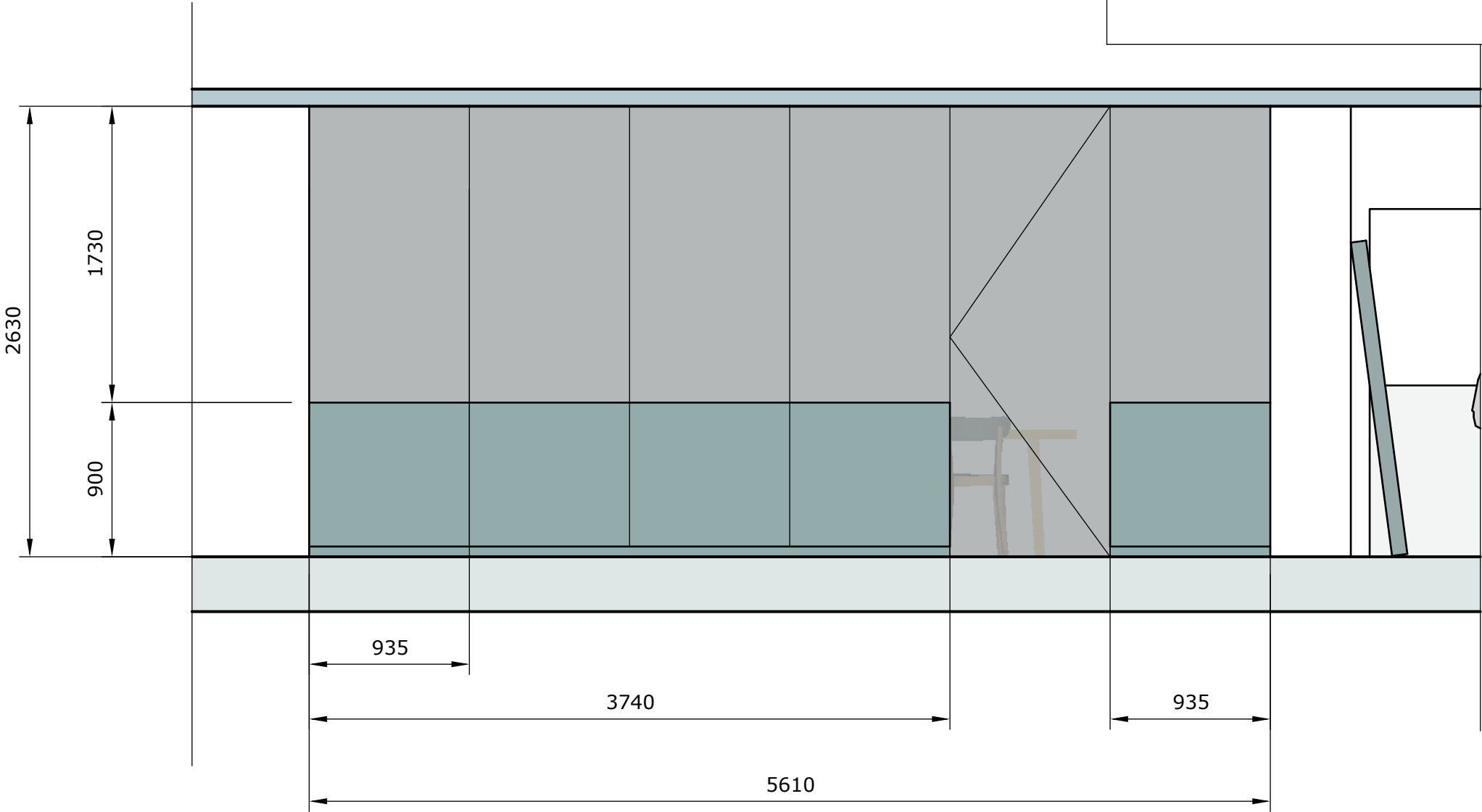
NOTES:

- BUITENZIJDJE GESPOTEN ESSEN FINEER, KLEUR N.T.B.
- WERKZIJDJE TOPBLAD HI-MACS
- BALIE TOPBLAD HI-MACS
- ACHTERZIJDJE BALIE HPL
- KASTWERK & FRONTEN HPL
- STALEN INZET BAK KLEUR NTB - VOORZIEN VAN STALEN VERDEELSCHOTTEN
- SCHAPPEN CLT ELEMENTEN
- ONDERRAND BALIE ZWART POLYUREA COATING

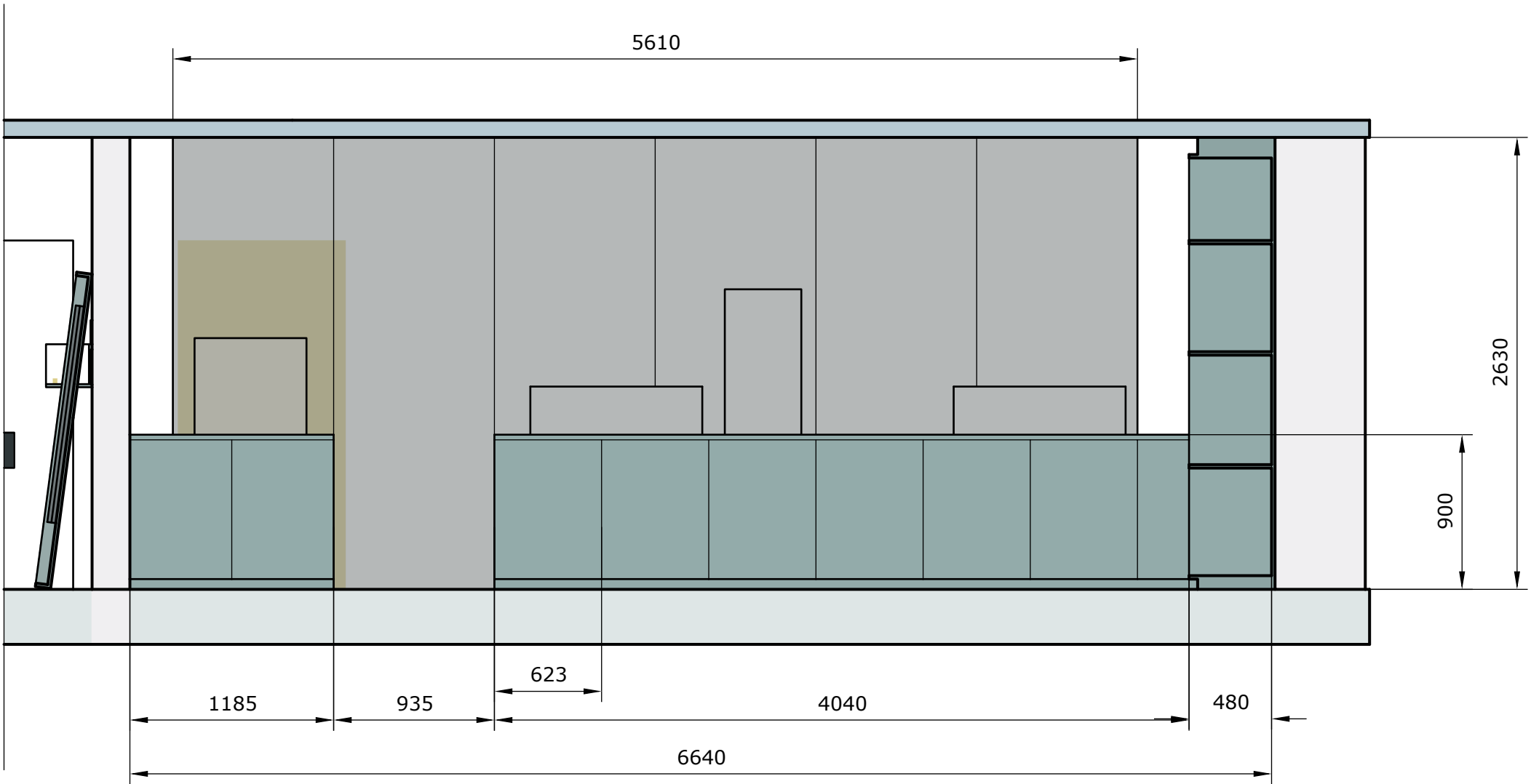
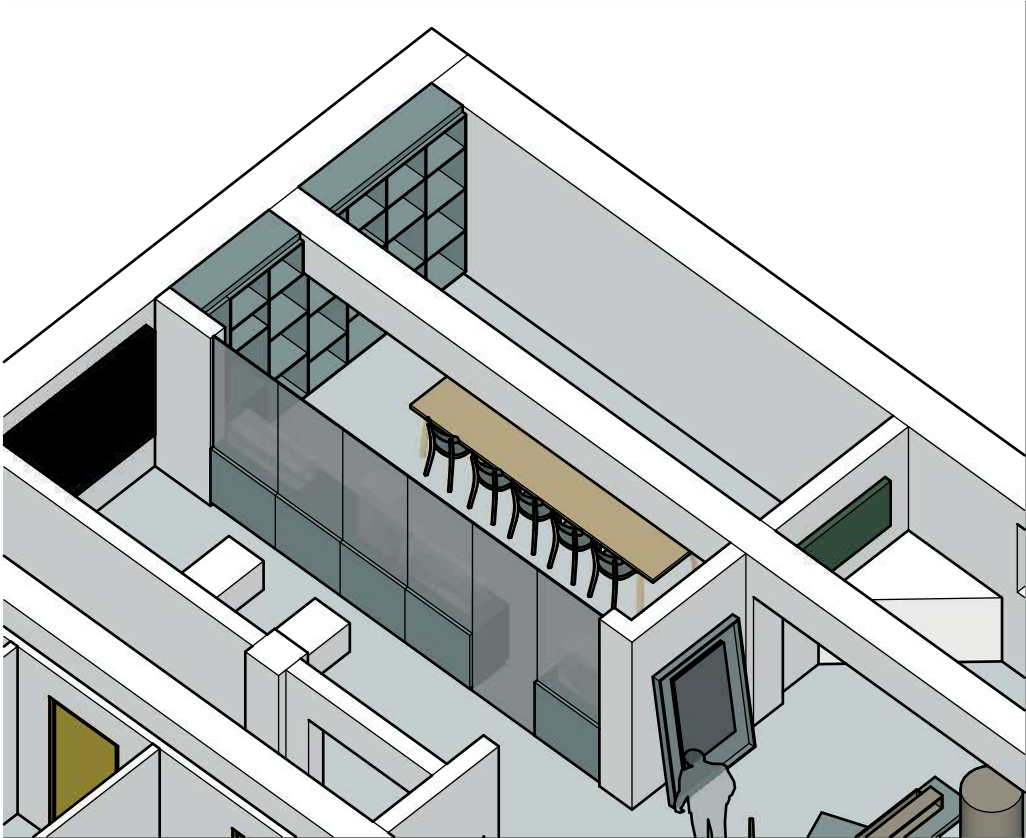

- NOTES:**
- ONDERPANEEL ESSEN FINEER
 - DEUR GELAAGD GLAS
 - PUI ZONDER KOZIJN DETAIL NTB

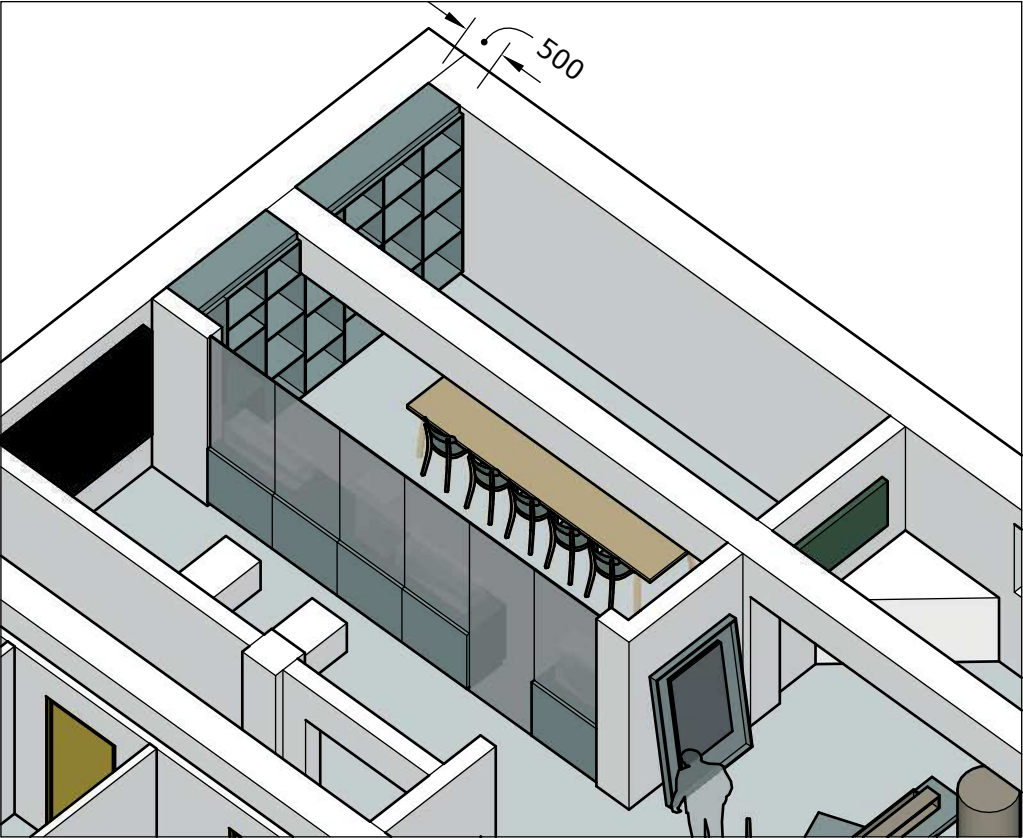
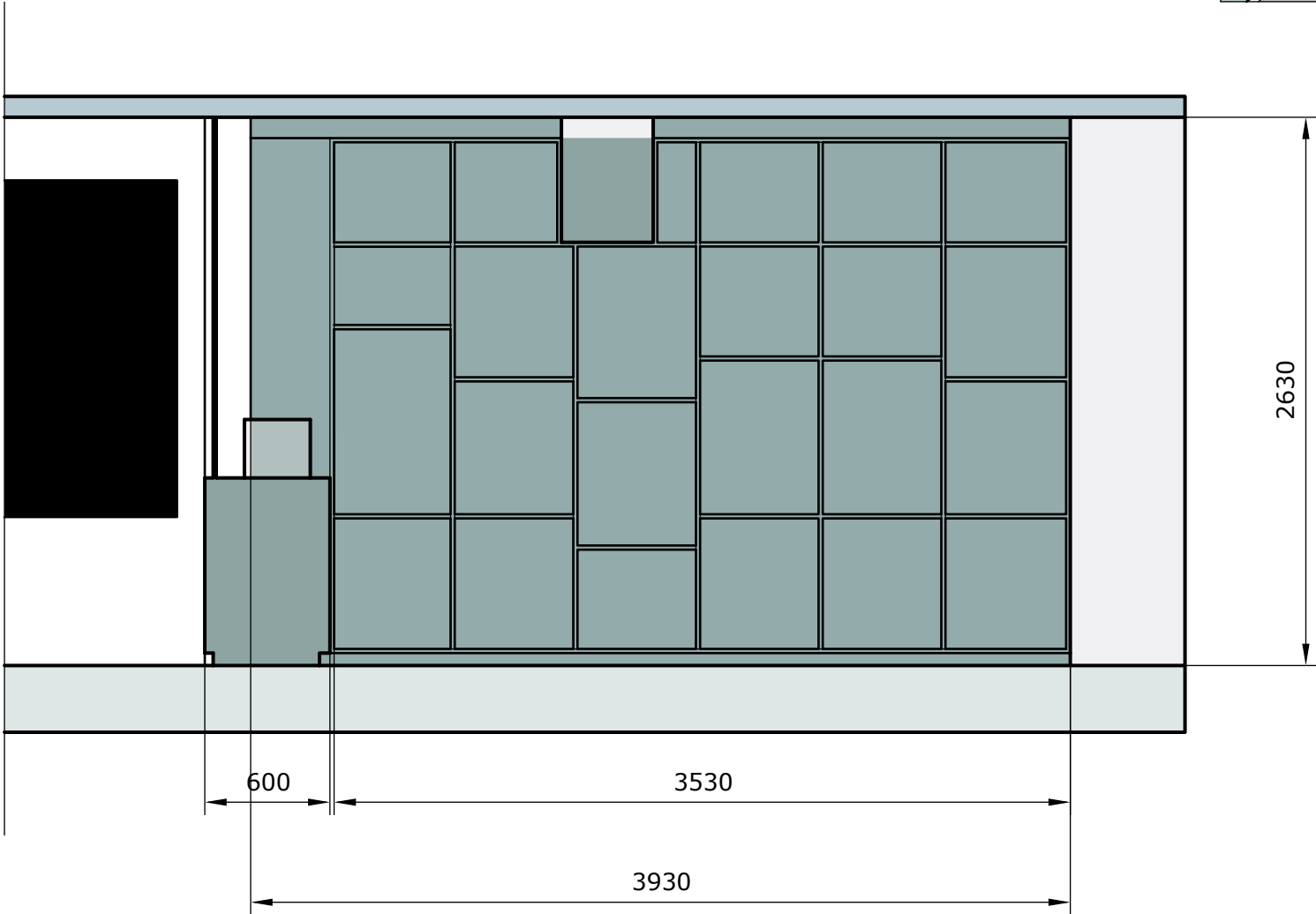
AANZICHT INFOCENTRUM

- NOTES:
- ONDERKASTEN ESSEN FINEER
 - KASTEN ACHTERWAND ESSEN FINEER, LEGSCHAPPEN VERSTELBAAR RIJBORING
 - DEUR GELAAGD GLAS
 - PUI ZONDER KOZIJN DETAIL NTB

AANZICHT INFOCENTRUM

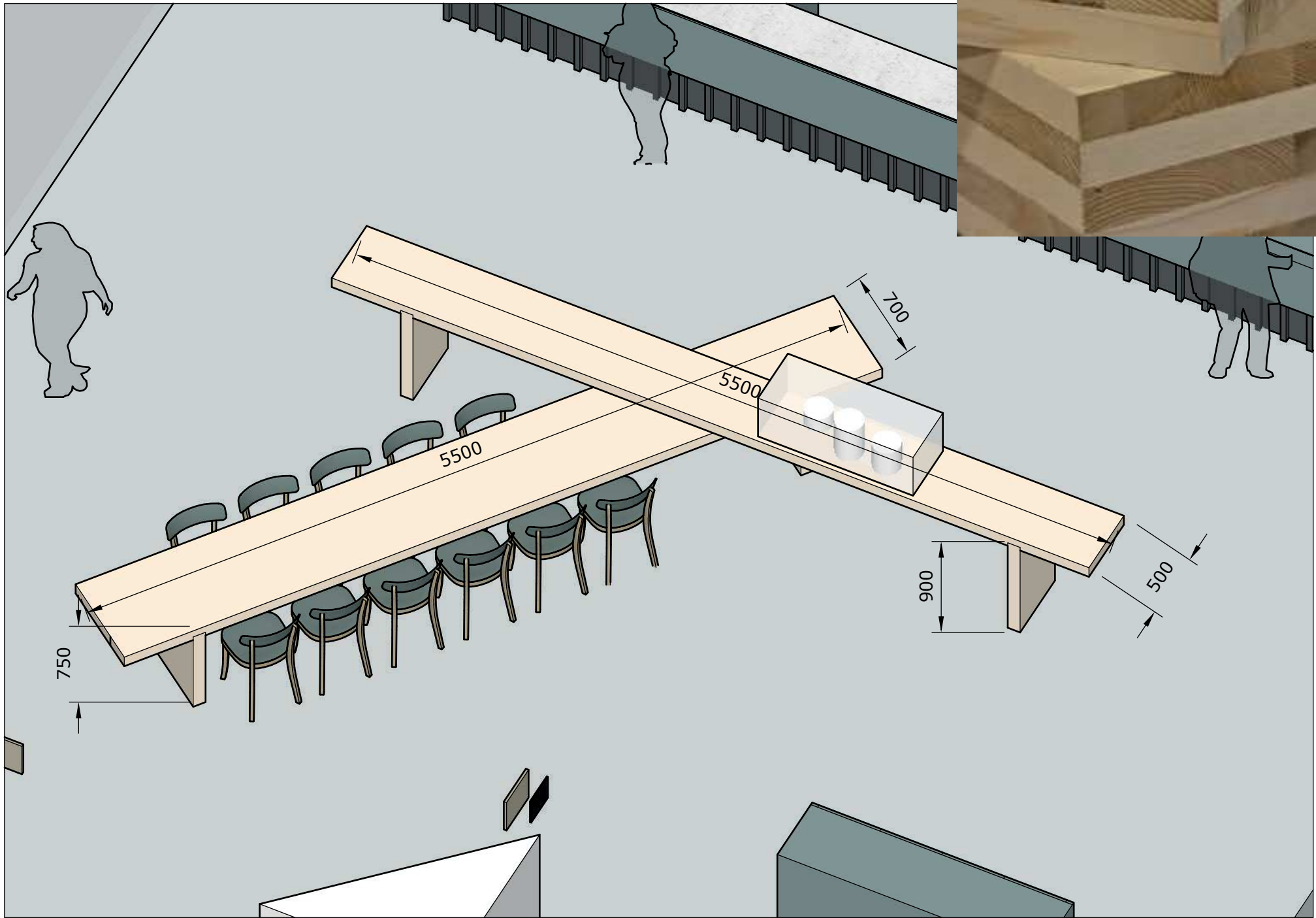
- NOTES:
- ONDERKASTEN ESSEN FINEER
 - KASTEN ACHTERWAND ESSEN FINEER, LEGSCHAPPEN VERSTELBAAR RIJBORING
 - DEUR GELAAGD GLAS
 - PUI ZONDER KOZIJN DETAIL NTB

Serie tafels

- NOTES:**
- 2 TAFELS UIT 3 LAAGS VERLIJMD CLT PANELEN
 - POTEN VERDIEPT IN TOPBLAD
 - VOORZIEN VAN MATTE LAK

CLT PANELEN

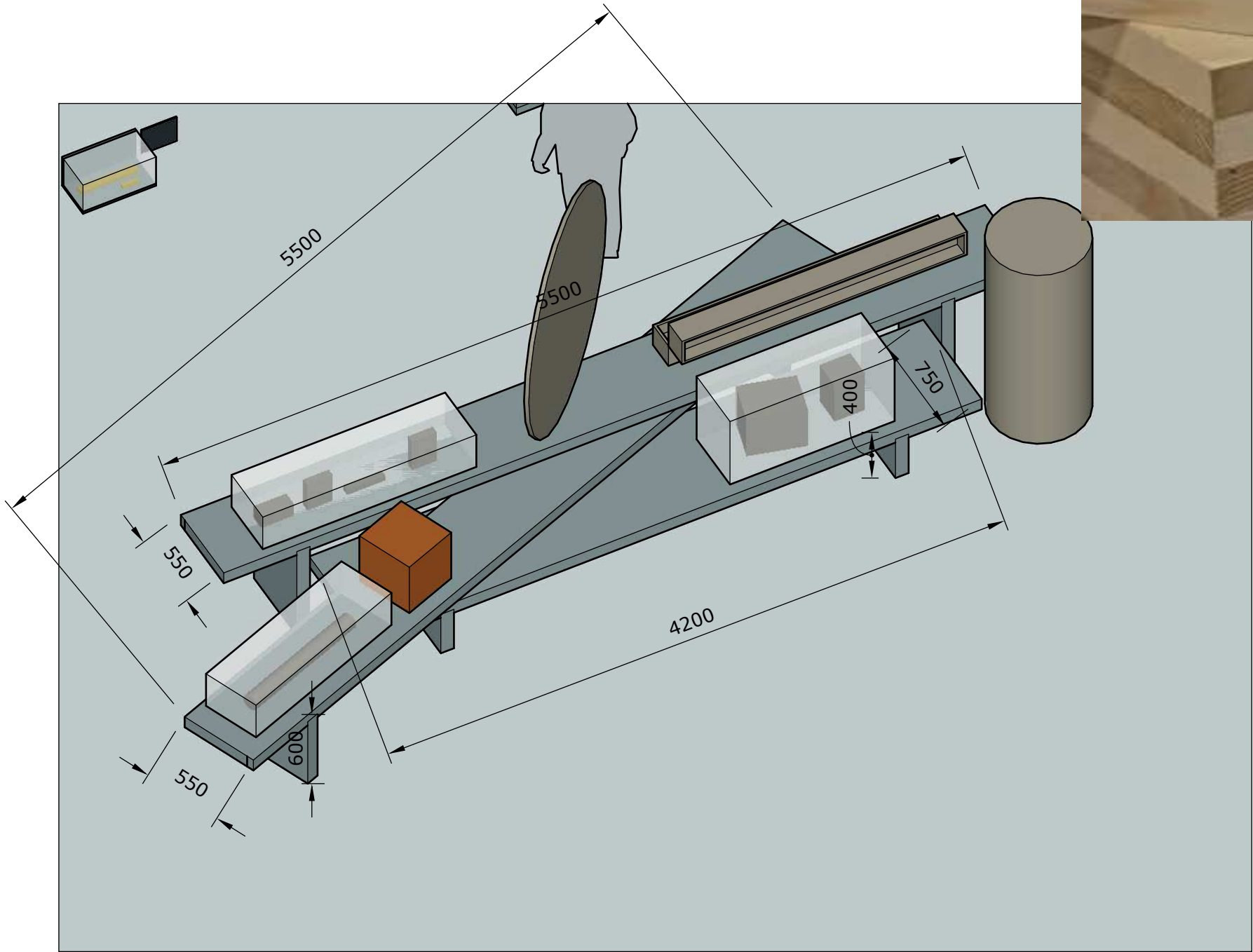
Serie tafels

- NOTES:**
- 2 TAFELS UIT 3 LAAGS VERLIJMD CLT PANELEN
 - POTEN VERDIEPT IN TOPBLAD
 - VOORZIEN VAN MATTE LAK KLEUR NTB
 - DIVERSE KUNSTOF KAPPEN

AFMETINGEN TAFELS
5500 X 550 X 800 HOOG
5500 X 550 X 600 HOOG
4200 X 550 X 400 HOOG

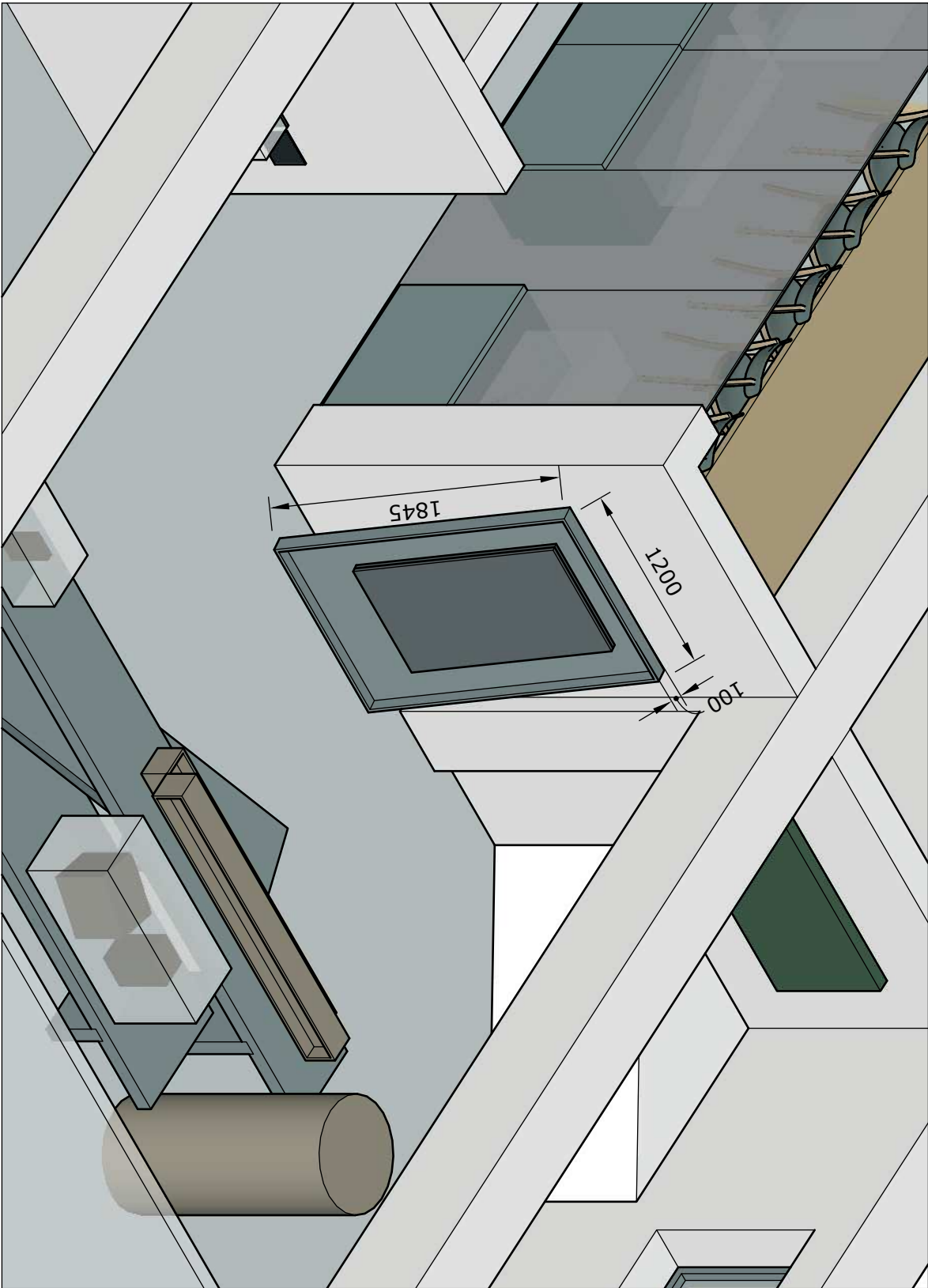
AFMETINGEN KAPPEN
1400 X 400 X 300
1245 X 400 X 300
1200 X 430 X 550

CLT PANELEN

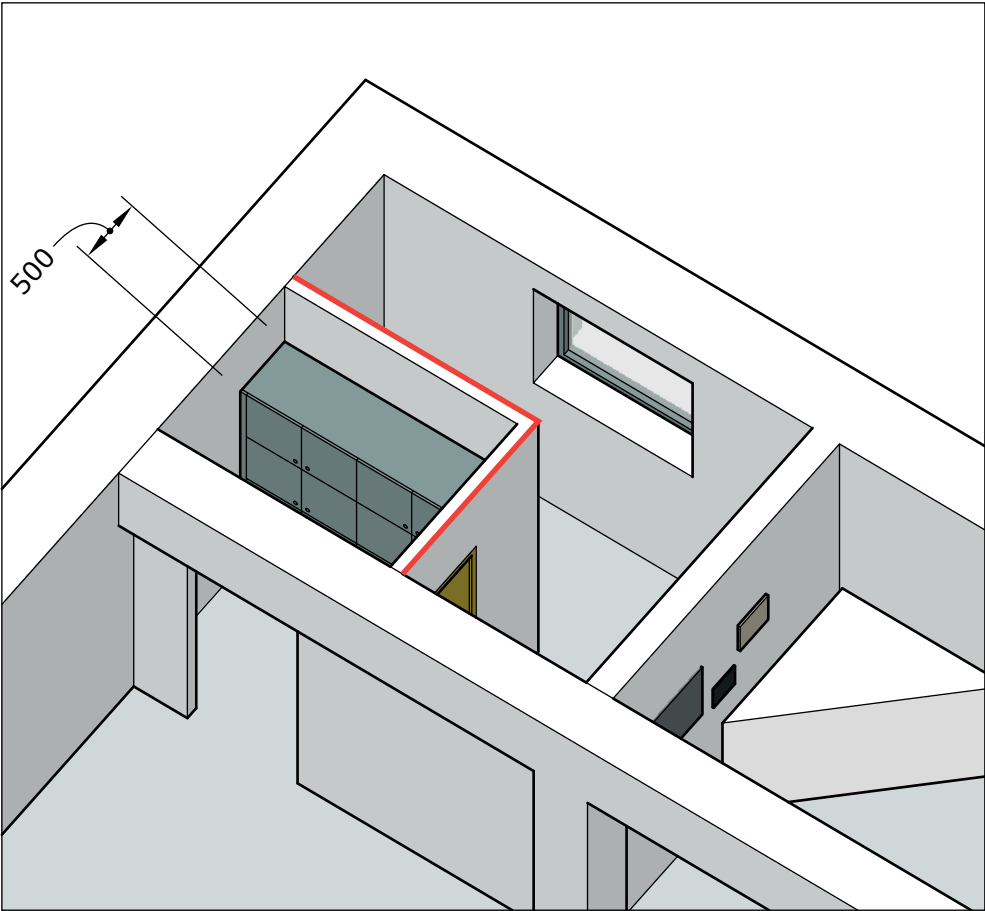
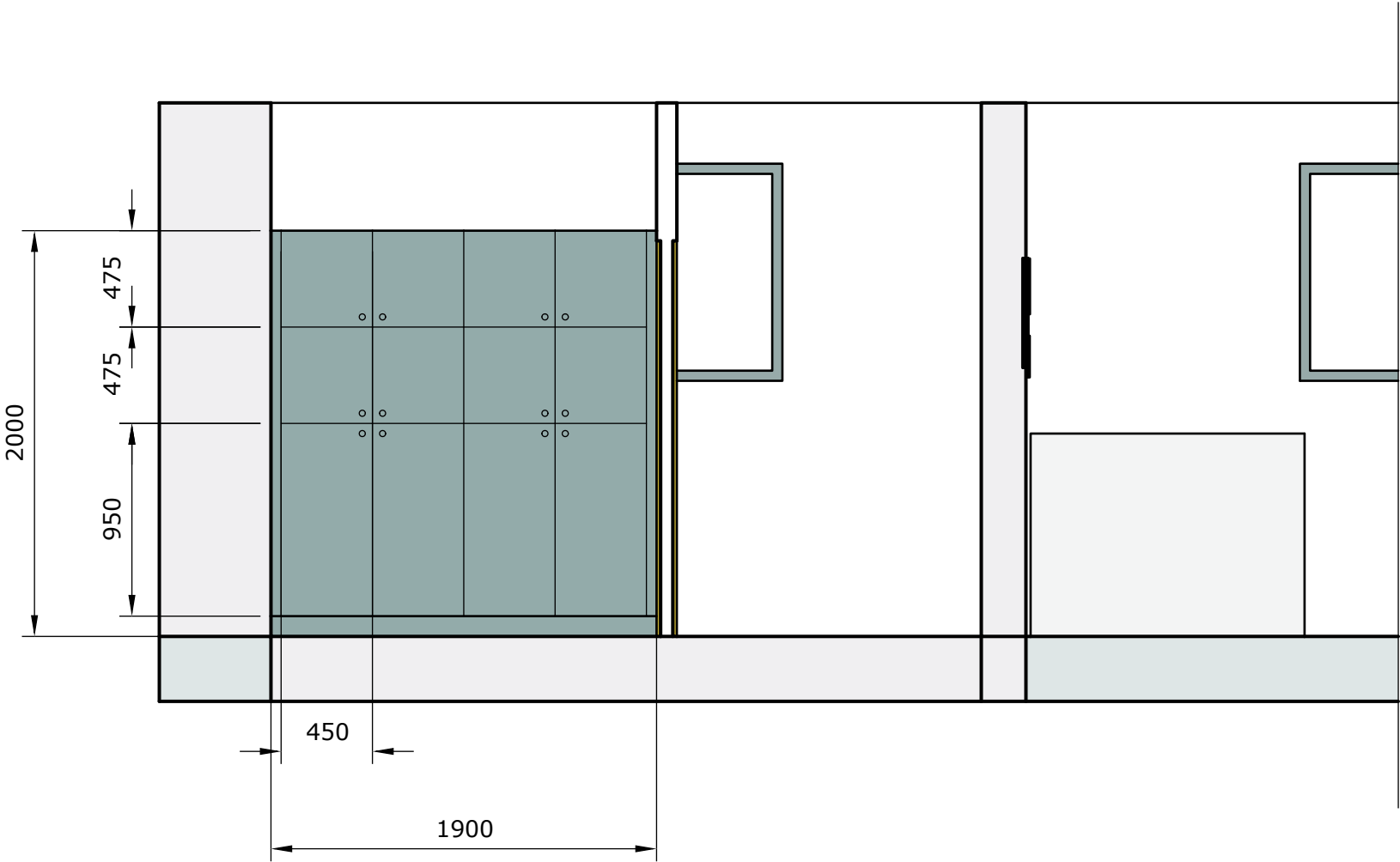
BAKLIJSTEN 5 STUKS

NOTES:
- 5 BAKLIJSTEN ESSEN FINEER MATTE LAK KLEUR NTB

Garderobe

- NOTES:
- BUITEN EN BINNENZIJDEN KLUISJES HPL NADER TE BEPALEN
 - AFLSUITBAAR
 - NIEUW TE BOUWEN WANDEN SCHILDERKLAAR (in rood aangegeven) en voorzien van deur

		Presentatie boek			Presentatie afgelopen zomer	Presentatie 2 dec	Start januari 2024	Start februari 2024		Start september 2024	Na herfstvakantie 2024	Start januari 2025	Start maart 2025	Start april 2025	mei 25
Concept			Verhaallijn		Design					Productie					Opening
Start-up	Kernidee	Concept kernidee en logica	Globaal verhaallijn	Gedetailleerde verhaallijn	Schetsontwerp	Voorlopig ontwerp		Definitief ontwerp		Selectie producerende partijen	Fabriceren bouwkundig	Fabriceren interieur	Installatie	Finetunen	
			Voor-selectie objecten			Selectie objecten		Def. Maken objecten							
			Studie klimaat condities			Selectie IT/AV oplossingen		Concept IT/AV oplossingen externe partij		Productie van IT/AV oplossingen					
						Displays & vitrines bepalen				Productie displays & vitrines					
			Research		argumentatie & gedachtegang schema	Principe teksten	Thema's uitdiepen en aanvullende research (eva)	Teksten uitdiepen, schrijven & beoordelen		Productie en vertaling teksten					
								Concept grafisch ontwerp		Productie grafisch					
Begroting traject						Kostenraming op basis van voorlopig ontwerp		Begroting op basis van def. Ontwerp							
Besluitvorming							Selectie grafisch bureau								
								Sectie IT/AV bureau							

		2023												2024																																			
		oktober			november				december			januari			februari			maart			april			mei			juni			juli																			
		41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29							
	Weeknummers																																																
	Vakanties																																																
	Content (eva)																																																
	Objecten selecteren																																																
	Principe teksten + onderbouwing																																																
	Thema's uitdiepen en aanvullende research																																																
	Definitieve teksten schrijven																																																
	Teksten controleren																																																
	Aanpassingsronde																																																
	Teksten vertalen																																																
	Grafisch ontwerp																																																
	Partijen selecteren																																																
	Begroting concept grafisch																																																
	Concept grafisch																																																
	Begroting definitief grafisch ontwerp																																																
	Definitief ontwerp grafisch																																																
	Controle ontwerp grafisch																																																
	Begroting productie grafisch ontwerp																																																
	Productie grafisch ontwerp																																																
	Audio Visuele (AV)																																																
	Partijen selecteren																																																
	Concept AV																																																
	Begroting AV																																																
	Uitvoering AV																																																
	Bouwkundig (schil)																																																
	Definitief ontwerp bouwkundig																																																
	Begroting definitief bouwkundig																																																
	Partijen selecteren																																																
	Aanleveren technische tekeningen																																																
	Uitvoering																																																
	Interieur																																																
	Presentatie voorlopig ontwerp																																																
	Kostenraming voorlopig ontwerp																																																
	Presentatie definitief ontwerp																																																
	Begroting definitief ontwerp																																																
	Selectie uitvoerende partijen																																																
	Productie tekeningen																																																
	Controle productie tekeningen																																																
	Productie interieur																																																
	Installatie interieur																																																
	Finetuning																																																

[illegible]